

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

การศึกษาเรื่องผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหินแตก อำเภอเมืองจัตุมะ จังหวัดขอนแก่น ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจ และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อครอบครัวและชุมชน โดยการศึกษาจากครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจ 20 ครอบครัว การศึกษารังนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของครอบครัว และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้นำทางการ ผู้นำไม่เป็นทางการ และผู้อาวุโส ในส่วนของพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และผลกระทบด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน หลังจากนั้นได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่กำหนดไว้โดยมีผลการศึกษาดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

- 5.1 พัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
- 5.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน
 - 5.2.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครอบครัว
 - 5.2.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของชุมชน
 - 5.2.3 ผลกระทบด้านสังคมของครอบครัว
 - 5.2.4 ผลกระทบด้านสังคมของชุมชน

5.1 พัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านหินแตกตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย หาดนา ปลูกฝ้าย ปลูกผัก และใช้เป็นพื้นที่ป่า การใช้พื้นที่ดังกล่าวมุ่งผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการยังชีพภายในครอบครัวเท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้เน้นนโยบายการผลิตเพื่อส่งออกสินค้าเกษตร โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจ เช่น ปอ มันสำปะหลัง และอ้อย ทำให้ชาวบ้านหินแตกเริ่มมีการบุกเบิกถางป่าเพื่อใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของ

บ้านหินแตกสามารถแบ่งออกเป็น 2 ยุค โดยใช้ปี พ.ศ.ที่เริ่มต้นปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ดังนี้

5.1.1 ยุคดั้งเดิม (พ.ศ.2545-พ.ศ.2503)

5.1.2 ยุคพืชเศรษฐกิจ (พ.ศ.2504-ปัจจุบัน)

5.1.1 ยุคดั้งเดิม (พ.ศ.2454-2503)

เศรษฐกิจของชาวบ้านหินแตกตั้งแต่ตั้งชุมชนในปี พ.ศ.2454 จนถึงปี 2503 เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองและพึ่งธรรมชาติ การผลิตที่สำคัญคือ การทำนา ดังนั้นการใช้ที่ดินในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะใช้ทำนาโดยปลูกเป็นข้าวไร่ และนอกจากนั้นยังใช้ที่ดินสำหรับการปลูกฝ้าย และทำสวนครัว การได้มาซึ่งที่ดินได้มาจากการจับจองบุกเบิกพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้น โดยการกำหนดแนวเขตที่ดินซึ่งเดิมเป็นป่าไม้ ไม่มีใครเป็นเจ้าของโดยไปหมายไว้เป็นคนแรกจะเป็นของผู้นั้น คนที่มาทีหลังต้องไปหาที่แปลงอื่น เครื่องหมายที่กำหนดเป็นแนวเขตทำกันง่าย ๆ คือ บากต้นไม้เป็นแนวรอบพื้นที่ที่ต้องการ ในเวลาต่อมาจึงปักหลักเป็นไม้แก่นและทำการถางป่าในบริเวณนั้น เนื่องจากในยุคนั้นผู้คนยังมีอยู่น้อยมา ปี พ.ศ.2458 มีเพียง 15 ครัวเรือน มีที่ดินว่างเปล่ามากมาย การจับจองที่ดินเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 10-20 ไร่ หลังจากจับจองที่ดินแล้วก็จะทำการปลูกข้าวไร่ ปลูกฝ้าย และปลูกผักสวนครัว เพื่อการยังชีพดังต่อไปนี้

การปลูกข้าวไร่

การทำข้าวไร่มีมาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน สาเหตุที่ชาวบ้านทำข้าวไร่เนื่องจากที่ดินที่เอามาทำนาตั้งแต่เดิมเป็นป่า เมื่อโค่นไม้ลงก็ทำข้าวไร่ ทำนาไม่ได้เลย เพราะมีตอไม้อยู่มากมาย ทำให้ไถไม่ได้ การทำข้าวไร่จะทำมากในบริเวณลำห้วยทางทิศเหนือของหมู่บ้าน คือลำห้วยยางและห้วยเตย และอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านคือ ร่องหลอดสอ ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากใกล้แหล่งน้ำและลักษณะดินเป็นดินร่วนและดินร่วนปนทราย ชาวบ้านจะทำนา โดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวละ 3.49 ไร่ ผลผลิตต่อไร่ 373.5 กิโลกรัมต่อปี

สำหรับกระบวนการผลิตข้าวไร่ ชาวบ้านได้เล่าว่า เริ่มต้นเจ้าของที่จะหัสดันไม้ลงทิ้งไว้จนไม้เหล่านั้นแห้งอย่างน้อย 7 วัน ก็จุดไฟเผา บกตึจะถางที่หัสดันไม้ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และจุดไฟเผาประมาณเดือนมีนาคม ไม่เกินเดือนเมษายน พอจุดไฟเผาแล้วจะต้องเก็บเศษไม้ที่หลงเหลือมากอง แล้วสุมไฟจนเตียนเหลือแต่ตอไว้ เจ้าของไม้จะเป็นผู้ยอยางดี พอฝนลงก็เอาไม้สักลุ่มสักดินให้เป็นรูห่างกันประมาณ 1 ฟุต ระหว่างแถวก็ประมาณ 1 ฟุตเช่นกัน ตอนสักลุ่มและหยอดนี้ใช้แรงงานค่อนข้างมาก จึงมีการเอาแรงงานติดพื้นท้อง 4-5 คนช่วย เดือนที่หยอดข้าวไร่หากฝนปกติก็หยอดเดือนพฤษภาคม ถ้าฝนตกก็หยอดเดือนมิถุนายน พันธุ์ข้าวที่ใช้หยอด คือ

พันธุ์ข้าวไร่ หลังจากหยอดหลุมละ 3-4 เม็ด คนที่หยอดจะกลบด้วย โดยใช้กะบั้งไม้ไผ่ ซึ่งใส่เมล็ดข้าวกระแทกตรงรูที่หยอดเมล็ดข้าวไปแล้ว เพื่อให้ดินกลบหากไม่กลบจะกินเมล็ดข้าว เมื่อฝนตกลงมาข้าวก็จะแตกหน่อในระยะที่ข้าวโตสูงจากพื้นดิน 3-4 นิ้วก็จะเริ่มตายหญ้า และวัชพืชอื่น ๆ หากปล่อยไว้หญ้าและวัชพืชอื่นจะแย่งอาหารจากต้นข้าว กว่าจะเกี่ยวข้าวจะตายหญ้าประมาณ 3-4 ครั้ง การที่ต้องคอยตายหญ้าบ่อย ๆ ซึ่งใช้แรงงานมากทำให้ได้ผลผลิตจากข้าวไร่ไม่มาก ช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวไร่เดือนตุลาคม ถึงพฤศจิกายน สำหรับผลผลิตข้าวไร่จะแตกต่างกันไปแต่ละครัวเรือน ผลผลิตต่ำสุด 100 กิโลกรัม สูงสุด 240 กิโลกรัมต่อไร่

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าว นวดข้าว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะนวดในไร่ แล้วก็ขนข้าวเก็บในเล้า ในปีต่อมาบางครอบครัวก็จะทำซ้ำที่เก่า บางครอบครัวก็จะเปลี่ยนพื้นที่ อาจจะบริเวณใกล้ ๆ บริเวณเดิม และจะทิ้งบริเวณเดิมไว้ 2-3 ปี จึงจะกลับมาทำในที่เดิมอีก เพื่อรอให้ดินฟื้นตัวเกิดเป็นป่าขึ้นมาอีก ป่าเหล่านั้นจะช่วยกำจัดวัชพืชจากพวงหญ้าให้น้อยลง จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่าเมื่อปี พ.ศ.2504 ชาวบ้านหินแตกเริ่มมีการปลูกบอ ชาวบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนจากการปลูกข้าวไร่มาทำเป็นนาข้าว เนื่องจากการปลูกบอต้องถางป่าเพื่อใช้พื้นที่ในการปลูกทำให้ทาน้ำท่วมข้าวไร่ในบางครั้ง และในปี พ.ศ.2517 ชาวบ้านจึงเลิกปลูกข้าวไร่ทำนาข้าวทุกครอบครัว

การปลูกฝ้าย

การปลูกฝ้ายของชาวบ้านเป็นการปลูกเพื่อทำเป็นเครื่องนุ่งห่มภายในครอบครัว เริ่มปลูกเมื่อ พ.ศ.2480 ประมาณ 5 ครอบครัว ๆ ละ 2 งาน ปลูกบริเวณใกล้ ๆ กับที่ทำข้าวไร่ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า สาเหตุที่ปลูกก็เพื่อนำมาทอแล้วตัดเย็บเสื้อผ้า และผ้าห่มใช้ในครอบครัวเท่านั้น สมัยก่อนไม่มีการซื้อขาย แต่เมื่อเริ่มมีรายได้จากการขายบอ มันสำปะหลัง และอ้อย ก็เลิกปลูกเนื่องจากมีเงินที่จะไปซื้อเสื้อผ้าจากตลาดได้ และที่สำคัญคือ ทายาก หลายขั้นตอน ฝ้ายที่ปลูกก็ไม่สมบูรณ์ หนอนเจะ ดอกไม่ดก จึงทยอยกันเลิกปลูกในช่วงที่เริ่มมีการปลูกบอ และนาพื้นที่ไปปลูกพืชเศรษฐกิจแทน ปัจจุบันมีเพียง 3 ครอบครัวเท่านั้นที่ทำการปลูกฝ้าย

การทำสวนครัว

การทำสวนครัวของชาวบ้านเริ่มทำตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน พืชที่ปลูก ได้แก่ พริก แตง ถั่ว หอม ผักชี มะเขือเทศ มะเขือ มะนาว มะกรูด บริเวณที่ปลูกอยู่ใกล้กับพื้นที่ทำนา บริเวณร่องหลอดสอ ลำห้วยเตย และลำห้วยยาง นอกจากนี้จะปลูกในบริเวณบ้าน ปัจจุบันปลูกน้อยลงเนื่องจากน้ำในลำห้วยน้อยลง พื้นที่บางส่วนถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ชาวบ้านเล่าว่าชาวบ้านต้องรีบไปทำงานในไร่

มากขึ้นไม่มีเวลาที่จะมาดูแลพืชผักสวนครัวเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งไม่พารายได้ให้กับครอบครัว ทำให้การปลูกพืชผักสวนครัวมีความสำคัญน้อยลง

กล่าวโดยสรุปแล้ว การใช้ที่ดินในช่วง พ.ศ. 2454-พ.ศ. 2503 เป็นการใช้ที่ดินเพื่อทำข้าวไร่ การปลูกฝ้าย การปลูกผักสวนครัว และใช้เป็นพื้นที่ป่าเนื่องจากสาเหตุหลายประการคือ

1. พื้นที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถหาอาหารได้จากป่าและแหล่งน้ำธรรมชาติ

2. ประชากรในหมู่บ้านมีจำนวนไม่มาก

3. การติดต่อกับภายนอกมีไม่มาก นอกจากติดต่อกับอำเภอเมืองจัตุมะ โดยใช้ทางเกวียนเพื่อติดต่อราชการเท่านั้นไม่มีการติดต่อเพื่อค้าขาย

4. การผลิตทางการเกษตรเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น

ดังนั้น การใช้ที่ดินในการผลิตจึงมีจำนวนไม่มาก ดังใน พ.ศ. 2495 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 48 ครัวเรือน ประชากร 190 คน ถือครองที่ดินครัวเรือนละ 10-20 ไร่ ใช้ทำนาครัวเรือนละ 2.5 ไร่ การใช้ที่ดินในช่วงนี้ ใช้ทำนาคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 7.45 ทำสวนสัดส่วนร้อยละ 0.62 ทิ้งอยู่อาศัยสัดส่วนร้อยละ 1.80 และใช้เป็นพื้นที่ป่าสัดส่วนร้อยละ 89.46 ของพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด 1,609 ไร่ จะเห็นได้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่า การใช้ที่ดินเป็นการใช้ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อเริ่มมีการปลูกปอในปี พ.ศ. 2504 เริ่มมีการติดต่อกับภายนอกเพื่อการค้ามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการใช้ที่ดินเพื่อผลิตแบบยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย ดังจะกล่าวต่อไป

5.1.2 ยุคพืชเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2504-ปัจจุบัน)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านหินแตกได้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาสู่ระบบเศรษฐกิจที่ต้องผูกพันเป็นระบบตลาดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายให้กับตลาดภายนอก การกู้เงินเพื่อนำมาลงทุนในการผลิตจากแหล่งเงินทุนภายนอก เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากสาเหตุ 3 ประการคือ

1. ความต้องการสินค้าการเกษตรของตลาดโลก

2. อิทธิพลของทุนนิยม/ตลาด

3. การพัฒนาคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้การขนส่งสินค้าคล่องตัวมากขึ้น

เมื่อเศรษฐกิจของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงจึงทำให้การใช้ที่ดินในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือชาวบ้านจะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าโดยการบุกเบิกป่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น ได้แก่ ปอ มันสำปะหลัง และอ้อย ดังนี้

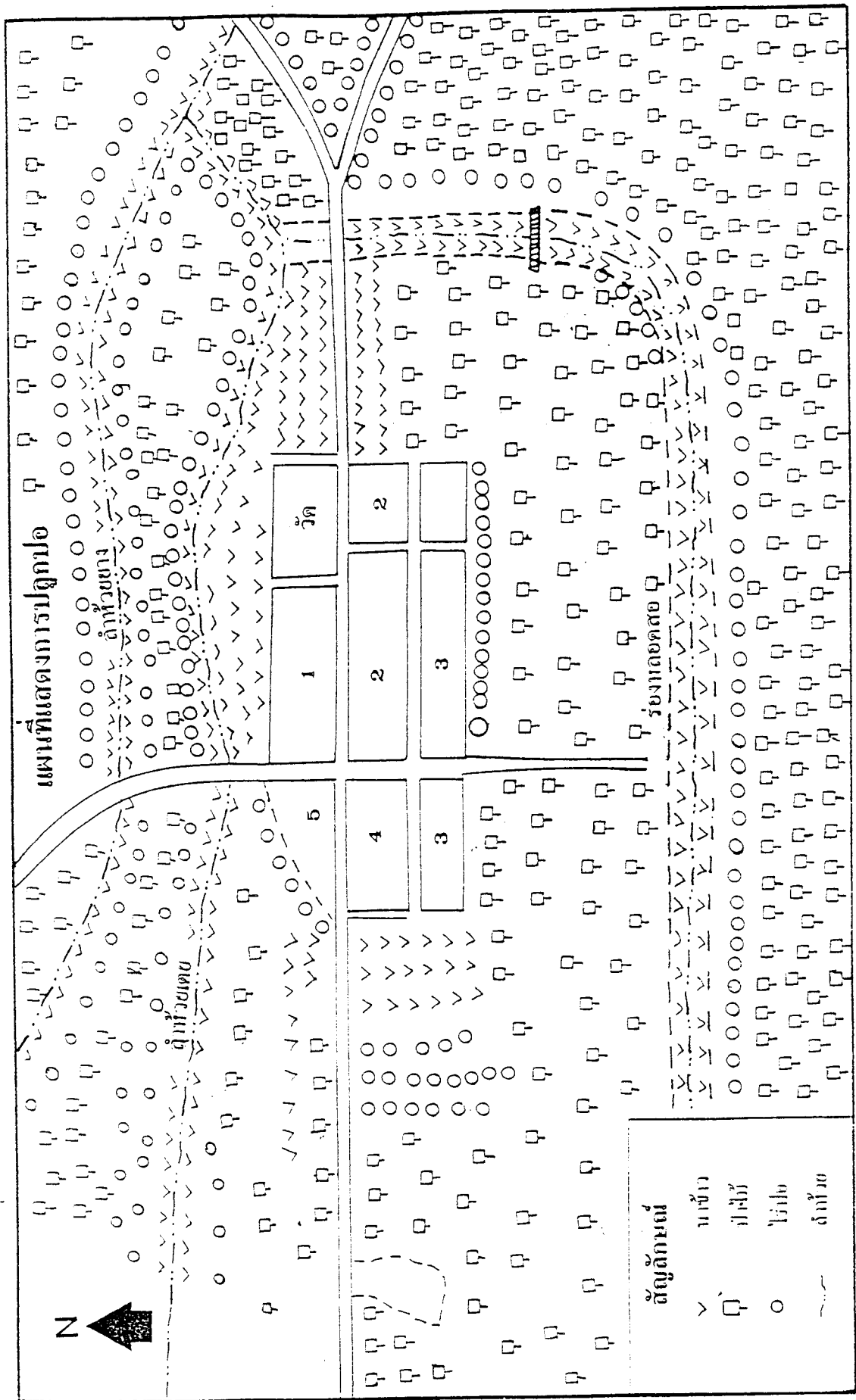
5.1.2.1 การใช้ที่ดินเพื่อการปลูกปอ

ปอเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดแรกที่น่าสนใจมาปลูกในหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2504 โดย นายเสาร์ จันทรเรืองศรี เป็นผู้แนะนำให้เอาพันธุ์มาจากบ้านชัยแดง ตำบลชัยสมบูรณ์ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น พันธุ์ที่นำมาปลูก คือ พันธุ์คิวบา ในปีแรกมีครอบครัวที่ปลูก 5 ครอบครัว ไร่ละ 3-4 ไร่ ในช่วงแรกจะปลูกบริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน ต่อมาเริ่มมีการปลูกมากขึ้นเนื่องจากผู้ที่เริ่มปลูกก่อนเมื่อได้เมล็ดพันธุ์จากการปลูกมากขึ้น จะนำไปแจกจ่ายให้คนอื่นปลูกต่อกันไป และรายได้จากการปลูกปอมีมากโดยดูรายได้จาก นายเสาร์ ซึ่งมีรายได้จากการขายปอในพื้นที่ 10 ไร่ โดยเฉลี่ยปีละ 3,000 บาท จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ขยายพื้นที่ทำกินโดยการบุกเบิกพื้นที่ป่า เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากสภาพป่าเป็นพื้นที่ปลูกปอมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งปลูกในบริเวณทิศเหนือและทิศใต้เป็นส่วนใหญ่ (ภาพที่ 4) ในปี พ.ศ.2510 มีครัวเรือนทั้งหมด 68 ครัวเรือน ทำการปลูกปอ 49 ครัวเรือน ไร่ละ 5-8 ไร่ จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่าพื้นที่ป่าลดลงเหลือเพียงร้อยละ 66.38 ของพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกปอ คิดเป็นร้อยละ 22.21 พื้นที่ร้อยละ 20.48 ที่อยู่อาศัยร้อยละ 3.43

สำหรับกระบวนการผลิตปอมีขั้นตอนหลายขั้นตอน ซึ่งบางขั้นตอนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้าน คือทำให้เกิดการจ้างงานในการดายหญ้า และเป็นปัจจัยต่อการตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อนำไปปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ขั้นตอนต่าง ๆ มีดังนี้

สำหรับกระบวนการผลิตปอมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การถางหรือการสับรื้อ ใช้แรงงานในครอบครัวดำเนินการประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม
2. การเผาป่า ประมาณเดือนมีนาคม หลังจากถางป่าทิ้งไว้จนแห้งแล้ว ก็เก็บรวบรวมเป็นกองแล้วเผาให้หมด
3. การไถหรือการเตรียมดิน จะใช้แรงงานคนชุดและแรงงานควายไถ เริ่มประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน
4. การหยอดหรือการใส่ปอ ภายหลังเปลี่ยนเป็นการหยอดเมล็ดเป็นแถว หลุมละ 2-3 เมล็ด ความห่างระหว่างแถวและหลุมประมาณ 1 สอก การหยอดจะใช้แรงงานในครอบครัวและหยอดในเดือนพฤษภาคม
5. การดายหญ้า หลังจากหยอดเมล็ดแล้ว เมื่อฝนตกพื้นที่ชุ่มชื้น 3-4 วันต้นปอก็จะงอก หลังจากนั้นประมาณ 9-10 วัน หญ้าก็จะงอกขึ้นมาเช่นกัน และจะมีการดายหญ้าซึ่งจะอยู่ในช่วง

เดือนพฤษภาคม จนกระทั่งบอสูงขนาดประมาณ 6-7 สอก จึงจะปล่อยไม่มีการตายหญ้า การตายหญ้าจะจ้างแรงงานในหมู่บ้านวันละ 5 บาท

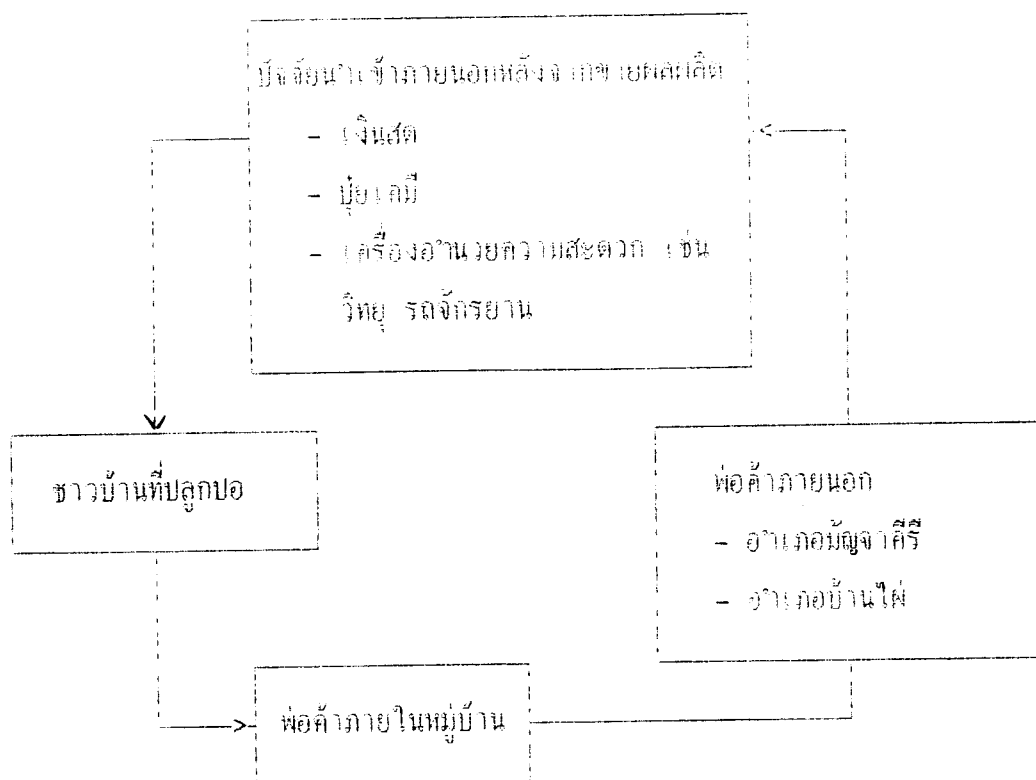
6. การตัด หลังจากปลูกได้ 5-6 เดือน บอจะเริ่มออกดอกและใกล้จะเป็นผล ก็จะสามารถตัดเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ซึ่งจะอยู่ในระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน โดยตัดที่โคนของลำต้น แขนงและยอดจะตัดทิ้งไปมัดเป็นแบก (ประมาณ 30-50 กามือ ๆ หนึ่งประมาณ 10 ลา) การตัดจะจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านอัตราค่าจ้างไร่ละ 40 บาท

7. การแช่ เมื่อทำการตัดบอแล้วตากไว้ให้นยุบ และหลุด แล้วมัดเป็นมัดเอาไปแช่น้ำประมาณ 9-10 วัน ก็นำขึ้นมากลึงได้ โดยจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านอัตราค่าจ้าง 1 บาท ต่อ 7 มัด เมื่อกลึงเสร็จแล้วก็นำมาล้างน้ำให้สะอาด หลังจากนั้นนำมาตากประมาณ 2-3 แดด จนแห้งสนิท นำบอที่ตากแห้งทั้งหมดมัดรวมกันเป็นมัดๆ แต่ละมัดชั่งน้ำหนักได้ประมาณ 110 กิโลกรัม พื้นที่ 1 ไร่ จะได้ประมาณ 4 มัด

8. การขายผลผลิต หลังจากที่ทำการมัดบอเสร็จเรียบร้อยแล้วเตรียมขาย โดยมีบริษัท ส่งเซ้ง จากอำเภอเมืองจัตุมะ และจากอำเภอบ้านไผ่ เข้ามาติดต่อซื้อในหมู่บ้าน และบางครั้งชาวบ้านจะขายให้พ่อค้าภายในหมู่บ้าน พ่อค้าในหมู่บ้านจะนำไปขายต่อให้กับพ่อค้าในอำเภอเมืองจัตุมะ และอำเภอบ้านไผ่

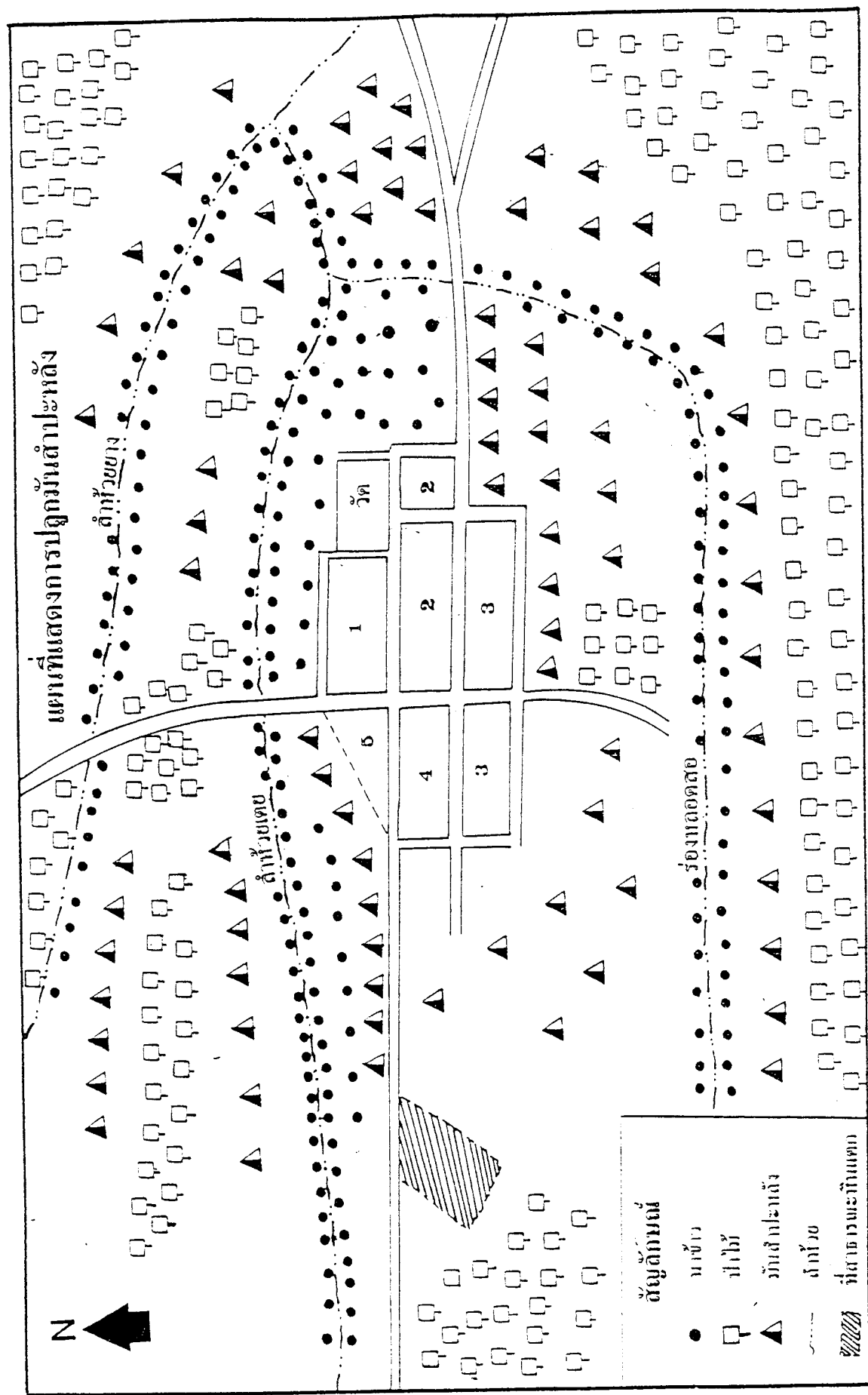
ในช่วงแรก ๆ บอจะราคาดี ในปีแรกที่ปลูกราคากิโลกรัมละ 30-50 สตางค์ ปีต่อมาราคา 70-80 สตางค์ และ 1-3 บาท ราคาจะขึ้นลงตลอดเวลา จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่าปัญหาในการปลูกบอคือ ราคาบอไม่มีความแน่นอน พ่อค้าแจ้งว่าจะซื้อในราคากิโลกรัมละ 3 บาท จึงพากันขยายพื้นที่ปลูก แต่ซื้อจริงเพียง 1-1.25 บาทเท่านั้น ทำให้ชาวบ้านไม่มีความมั่นใจในการปลูก ปัญหาอีกประการ คือขาดแคลนนํ้าในการแช่บอเนื่องจากลำห้วยต้นเงินระยะหลังจึงเริ่มลดพื้นที่ปลูกบอ และในช่วงปี พ.ศ.2516 มีข่าวว่านํ้าสาปะหลังให้ผลตอบแทนดีกว่า ไม่ต้องดูแลมาก และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการปลูกบอมาปลูกมันสาปะหลังมากขึ้น ในปี พ.ศ.2516 มีผู้เปลี่ยนจากการปลูกบอมาเป็นปลูกมันสาปะหลัง 48 ครอบครั้ว พ.ศ.2517 12 ครอบครั้ว พ.ศ.2518 10 ครอบครั้ว และ พ.ศ.2519 เป็นปีสุดท้ายที่ปลูก 7 ครอบครั้ว

จากการปลูกบอของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีการติดต่อกับภายนอกโดยการขายผลผลิต ทั้งจากการขายผ่านพ่อค้าคนกลางภายในหมู่บ้าน และขายให้กับพ่อค้าโดยตรง หลังจากนั้นจะนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตบางส่วนไปซื้อปัจจัยการผลิต และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

5.1.2.2 การใช้ที่ดินเพื่อการปลูกมันสำปะหลัง

มันสำปะหลัง เป็นพืชเศรษฐกิจที่ปลูกง่ายที่สุด มีผู้นำมาปลูกในบ้านนั้นแตกครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2516 โดยได้ข่าวมาจากอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ว่าเป็นมันสำปะหลังที่ราคาดีมาก ประกอบกับราคาบ่อต่ำลงเหลืออีกโลกรั้มละ 1.30 บาท ขณะที่ราคามันสำปะหลังอีกโลกรั้มละ 90 สตางค์ จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีการบุกเบิกกลางป่าและเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการปลูกปอมาปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น ในปีแรกจะมีประมาณ 48 ครัวเรือน 1 ละ 10 ไร่ และปลูกมากบริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน พันธุ์ที่ใช้ปลูกเป็นพันธุ์ธรรมดา โดยชาวบ้านจะเหมารถไปซื้อพันธุ์จากอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ และจะมีพ่อค้าจากอำเภอชนบทมาขายต้นพันธุ์ต้นละ 5 สตางค์ ปีที่มีการปลูกมันสำปะหลังมากที่สุดคือ ปี พ.ศ. 2525-2532 โดยปลูกมากบริเวณทิศใต้และทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (ภาพที่ 5) ในปี พ.ศ. 2530 มีครัวเรือนทั้งหมด 176 ครัวเรือน ปลูกมันสำปะหลัง 143 ครัวเรือน 1 ละ ประมาณ 15 ไร่ ผู้ที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีบางครัวเรือนเช่าพื้นที่ของโรงเรียนปลูก ดังนั้น พื้นที่ในการปลูกมันสำปะหลังของหมู่บ้านทั้งหมด 1027 ไร่ หรือร้อยละ 38.28 จะเห็นได้ว่าพื้นที่ในการทำ

ภาพที่ ๕ แผนที่แสดงพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ปี ๒๕๓๐

ไร้มันสาปะหลังเพิ่มมากขึ้นจากการทำไร่บ่อ เนื่องจากมีการบุกเบิกป่ามากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าลดลง เหลือร้อยละ 20.79 ของพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่า กระบวนการผลิตมันสาปะหลังมีขั้นตอนหลายขั้นตอน ซึ่งบางขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านคือ ทำให้เกิดการจ้างงานในการดายหญ้า การไถไร่ และการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากนี้แล้วยังทำให้เกิดการกู้เงินเพื่อนำมาลงทุนในการผลิต แต่ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ขั้นตอนต่าง ๆ มีดังนี้

สำหรับกระบวนการผลิตมันสาปะหลังมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

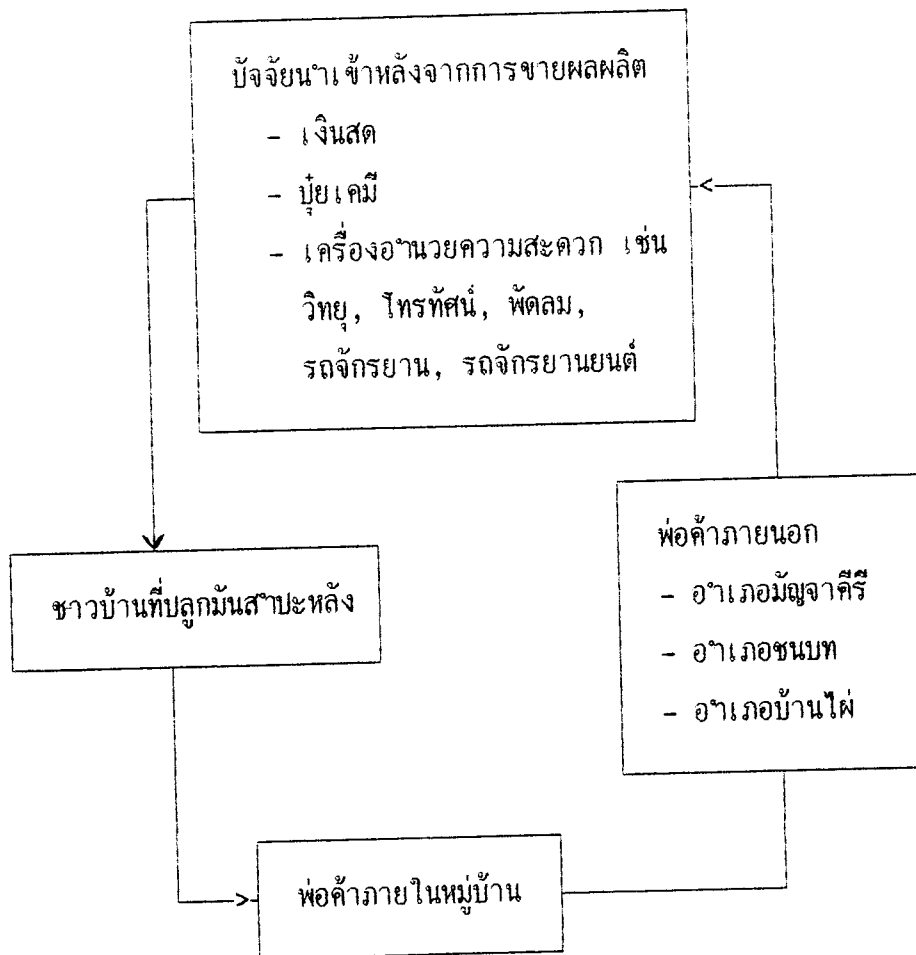
1. การถางป่าหรือการสักรุ่น ดำเนินการแบบเดียวกับการปลูกพืชไร่ทั่วไป ใช้แรงงานในครอบครัว ดำเนินการในต้นฤดูประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม
2. การเผาป่า จะเก็บต้นไม้ที่ถูกตัดหรือถางลงเมื่อแห้งแล้วนำมากองรวมกัน เผาให้หมด ประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน
3. การไถหรือการเตรียมดิน เป็นการไถซักร่อง แต่ละร่องห่างกันประมาณ 50 เซนติเมตร ดำเนินการโดยใช้ควายไถ รถไถเดินตาม และรถไถใหญ่ ทั้งที่เป็นของตนเอง และจ้างในอัตราจ้างประมาณไร่ละ 60 บาท ถ้าพื้นที่น้อยจะใช้แรงงานควายไถ และจะไถในเดือนมีนาคม
4. การปลูก ก่อนที่จะมีการปลูกจะตัดท่อนพันธุ์ให้มีความยาว 20 เซนติเมตร โดยจะคัดเลือกเฉพาะท่อนที่มีขนาดโตและแข็งแรง หลังจากนั้นจะนำท่อนพันธุ์วางเรียงต่อกันในร่องพันธุ์ที่เตรียมปลูก แล้วหาดินกลบตามร่องปลูก โดยใช้แรงงานในครอบครัว บางครอบครัวจ้างแรงงานในหมู่บ้าน และจะทำการปลูกประมาณเดือนมีนาคม-พฤษภาคม
5. การดายรุ่น หลังจากทำการปลูกประมาณ 3-4 สัปดาห์ จะมีหญ้าขึ้นจำนวนมากจึงต้องมีการดายหญ้า เรียกว่า การดายรุ่น จะดายด้วยแรงงานคนในครอบครัว และจ้างแรงงานในหมู่บ้านในอัตราค่าจ้างวันละ 20-25 บาท ช่วงเวลาในการดายรุ่นอยู่ในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน
6. การใส่ปุ๋ย หลังจากดายรุ่นเสร็จก็จะใส่ปุ๋ยเพื่อเร่งให้มันสาปะหลังเจริญเติบโตเร็วขึ้น (ปุ๋ย 1 กระสอบใส่ได้ประมาณ 3 ไร่) ถ้าหากการใส่ปุ๋ยแล้วทำให้หญ้าขึ้นมากจะมีการดายหญ้าอีก แต่การใส่ปุ๋ยจะใส่เพียงครั้งเดียวเท่านั้น
7. การเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อมันเริ่มแก่จนมีอายุประมาณ 12-13 เดือน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ก็จะสามารถเก็บผลผลิตได้ โดยใช้แรงงานในครอบครัว และจ้างแรงงานภายใน

หมู่บ้านอัตราค่าจ้างในช่วงแรก ๆ วันละ 20-25 บาท แต่ในช่วงปี พ.ศ.2530-2535 อัตราค่าจ้างวันละ 30-35 บาท ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยประมาณ 1,000-2,000 กิโลกรัม

8. การขายผลผลิต หลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะนำไปขายที่โรงงานอุทัยพืชผล อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ราคา กิโลกรัมละ 90 สตางค์ การขนส่งจะจ้างรถในหมู่บ้าน อัตราค่าจ้าง กิโลกรัมละ 2 สตางค์ ราคาขนส่งจะหัก ณ ที่จ่าย ที่เหลือจะเป็นของชาวบ้านผู้ปลูก มันสำปะหลัง อีกวิธีการหนึ่งคือ ขายผลผลิตให้กับพ่อค้าภายในหมู่บ้านที่มีรถยนต์บรรทุกซึ่งมี 1 คัน หลังจากนั้นจะพ่อค้าจะนำไปขายให้พ่อค้าในอำเภอมัญจาคีรี นอกจากนี้แล้วมีพ่อค้าจากอำเภอมัญจาคีรี อำเภอนนทบุรี อำเภอบ้านไผ่ เข้ามารับซื้อในหมู่บ้านโดยการเหมาเป็นไร่ ๆ ละ 2,000-5,000 บาท การขายมันแต่ละครั้งจะหักสิ่งเจือปนออกร้อยละ 10

สำหรับการปลูกมันสำปะหลังนั้นในช่วงแรก ๆ ราคาจะตกิโลกรัมละ 90 สตางค์ หักสิ่งเจือปนร้อยละ 10 ต่อมามีคนปลูกมากขึ้น ทำให้ปริมาณมันสำปะหลังในท้องตลาดมีปริมาณมาก ราคาจึงต่ำลงเหลือ กิโลกรัมละ 60-70 สตางค์ ประกอบกับราคาไม่มีความแน่นอน บางปีราคาสูง บางปีราคาต่ำ จากการที่ราคาไม่แน่นอนทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่มั่นใจในการปลูก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2532 มีข่าวว่าอ้อยมีราคาดี ผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลังมาเป็นปลูกอ้อยแทน โดยในปี พ.ศ.2532 เปลี่ยนจากปลูกมันสำปะหลังมาปลูกอ้อย 12 ครอบครั้ว พ.ศ.2533 34 ครอบครั้ว ปี พ.ศ.2534 ปี พ.ศ.2535 41 ครอบครั้ว และปี พ.ศ.2536 30 ครอบครั้ว และในปี พ.ศ.2537 ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินได้เปลี่ยนแปลงการใช้ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลัง มาปลูกอ้อยทุกครอบครั้ว ถึงแม้ว่าการปลูกอ้อยจะลงทุนสูงกว่า แต่การปลูกอ้อยก็มีรายได้ดีกว่า (นายอุม ผายพันธ์ : 2537)

จากการปลูกมันสำปะหลัง ทำให้ชาวบ้านมีการติดต่อกับภายนอก โดยการขายผลผลิตทั้งจากการขายผ่านพ่อค้าคนกลางภายในหมู่บ้าน และขายให้กับพ่อค้าโดยตรง หลังจากนั้นจะนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตบางส่วนไปซื้อปัจจัยการผลิตและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

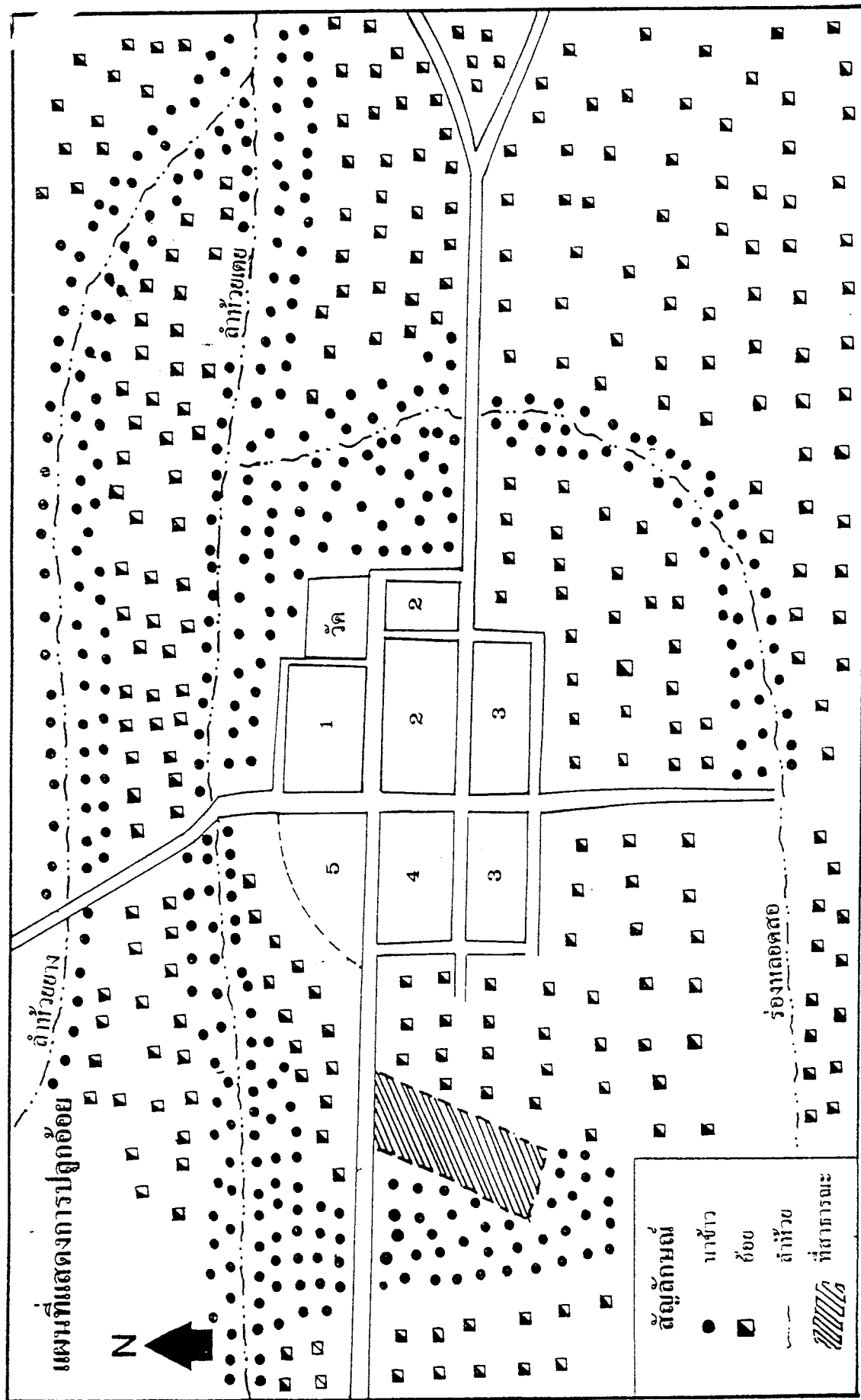
5.1.2.3 การใช้ที่ดินเพื่อการปลูกอ้อย

ชาวบ้านหันมาเริ่มปลูกอ้อยเมื่อปี พ.ศ. 2532 ผู้ที่นำมาปลูกครั้งแรกคือ นายลบ คำพิทุร เนื่องจากเห็นชาวบ้านนางาม ตำบลนางาม อาเภอมัญจาคีรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านหันแตกปลูกได้ผล รายได้ราคาดี และการขนส่งสะดวก ในปีแรกมีชาวบ้านปลูกตามนายลบ 12 ครอบครัว ซึ่งยกเลิกการปลูกมันสำปะหลัง ทำการปลูกอ้อยแทนแถวบริเวณทิศตะวันตกและทิศใต้ของหมู่บ้าน พันธุ์ที่ปลูกคือพันธุ์มาเก๊า โดยจะซื้อพันธุ์มาจากบ้านนางามไร่ละ 4,000 บาท หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ผู้ที่ปลูกกลุ่มแรกขายผลผลิตได้เฉลี่ย 4,000 บาทต่อไร่ เมื่อชาวบ้านคนอื่น ๆ เห็นว่าได้ผลดีจึงเปลี่ยนจากการปลูกมันสำปะหลังเป็นการปลูกอ้อยทุกครอบครัว ในปัจจุบันพื้นที่ที่ปลูกจะอยู่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2536 จำนวนครัวเรือน 189 ครัวเรือน มีชาวบ้านที่ปลูกอ้อย 156 ครอบครัว เป็นผู้ที่มีที่ดินทำกินทั้งหมด ปลูกครอบครัวละ 15-20 ไร่ โดยเปลี่ยนจากพื้นที่ที่ปลูกมันสำปะหลัง และถางป่าเพิ่มเติม พื้นที่ในการปลูกอ้อย

มีทั้งหมด 1615 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 58.45 ของพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด การบุกเบิกถางป่าเพื่อทำไร่อ้อยทำให้พื้นที่ป่าที่เป็นมรดกสาธารณะเหลือเพียงร้อยละ 1.81 เท่านั้น (ตารางที่ 4)

จากการบอกเล่าของชาวบ้านพบว่ากระบวนการผลิตมีขั้นตอนหลายขั้นตอน ซึ่งบางขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน คือ มีการจ้างแรงงาน เกิดภาระหนี้สิน และเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินคือ การปลูกอ้อยในปีแรกต้นตอสามารถให้ผลผลิตได้ 3 ปีติดต่อกัน ถึงแม้จะมีต้นทุนสูงก็ตาม สำหรับกระบวนการผลิตจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การไถพรวนเตรียมดิน โดยการจ้างรถไถเดินตามไถละ 70 บาท ถ้าเป็นรถไถใหญ่ไถละ 100-200 บาท ใช้เวลาเตรียมดินประมาณ 20 วัน ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม
2. การตัดพันธุ์เตรียมปลูก พันธุ์ที่ปลูกจะเป็นพันธุ์มาท้อส ส่วนใหญ่จะซื้อพันธุ์จากบ้านนางาม และซื้อจากจังหวัดชัยภูมิ ไร่ละ 5,000-6,500 บาท ต้องเสียค่าขนส่งอีก 700 บาท
3. การไถยกร่อง จะจ้างไถเดินตามและรถไถใหญ่ในหมู่บ้าน ในอัตราค่าจ้างเดียวกันกับการไถพรวนดิน โดยแต่ละร่องจะห่างกัน 60 เซนติเมตร จะไถในช่วงเดือนพฤษภาคม
4. การปลูก จะเอาท่อนวางตามร่องปลูกในแนวอนตามร่องเมื่อวางแล้วใช้มีดหรือจอบสับให้ขาดเป็นท่อน ท่อนละประมาณ 40 เซนติเมตร (สาเหตุที่ไม่ตัดก่อนก็เพื่อความสะดวกในการจัดและจัดเรียงปลูก) แล้วเอาดินกลบอ้อยให้มีดิน แล้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน อ้อยก็จะแทงหน่อ
5. การดายหญ้า เมื่ออ้อยสูงประมาณ 1 สอก จะเริ่มมีหญ้าขึ้นมาก จึงต้องมีการดายหญ้าโดยการจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านอัตราค่าจ้างวันละ 50 บาท บางครั้งจะมีการลงแขก โดยการซื้อวัวตัวละ 2,000-3,000 บาท มาฆ่ากินร่วมกันเนื้อที่เหลือก็แบ่งกัน แต่บางคนที่ปลูกในพื้นที่หลายไร่จะใช้ยาคุมและฉีดยาฆ่าหญ่ราคาถุงละ 100 บาท พื้นที่ 4 ไร่ จะใช้ 1 ถุง การดายหญ้าและการกำจัดหญ้าอาจจะทำ 1 ครั้ง หรือ 2 ครั้ง ในช่วงการปลูก แล้วแต่ความเหมาะสมตามสภาพการเกิดของหญ้า
6. การใส่ปุ๋ย เมื่ออ้อยมีต้นสูงประมาณ 1 เมตร จึงจะใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-16 เพื่อเร่งการเจริญเติบโต ปุ๋ย 1 กระสอบจะใส่ได้ 1 ไร่ เมื่อใส่ปุ๋ยแล้วจะใช้ดินกลบเพื่อไม่ให้ปุ๋ยถูกชะล้างไปที่อื่นเมื่อฝนตก
7. การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเจริญเติบโตของอ้อยจะใช้เวลาประมาณ 11 เดือน ในช่วงเดือนเมษายนก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ โดยการจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านตัดลำต้น อัตราค่าจ้าง 100 มัดต่อ 45 บาท (1 มัด = อ้อย 10 ลำ) ผลผลิตที่ได้ไร่โดยเฉลี่ยไร่ละ 12-15 ตัน

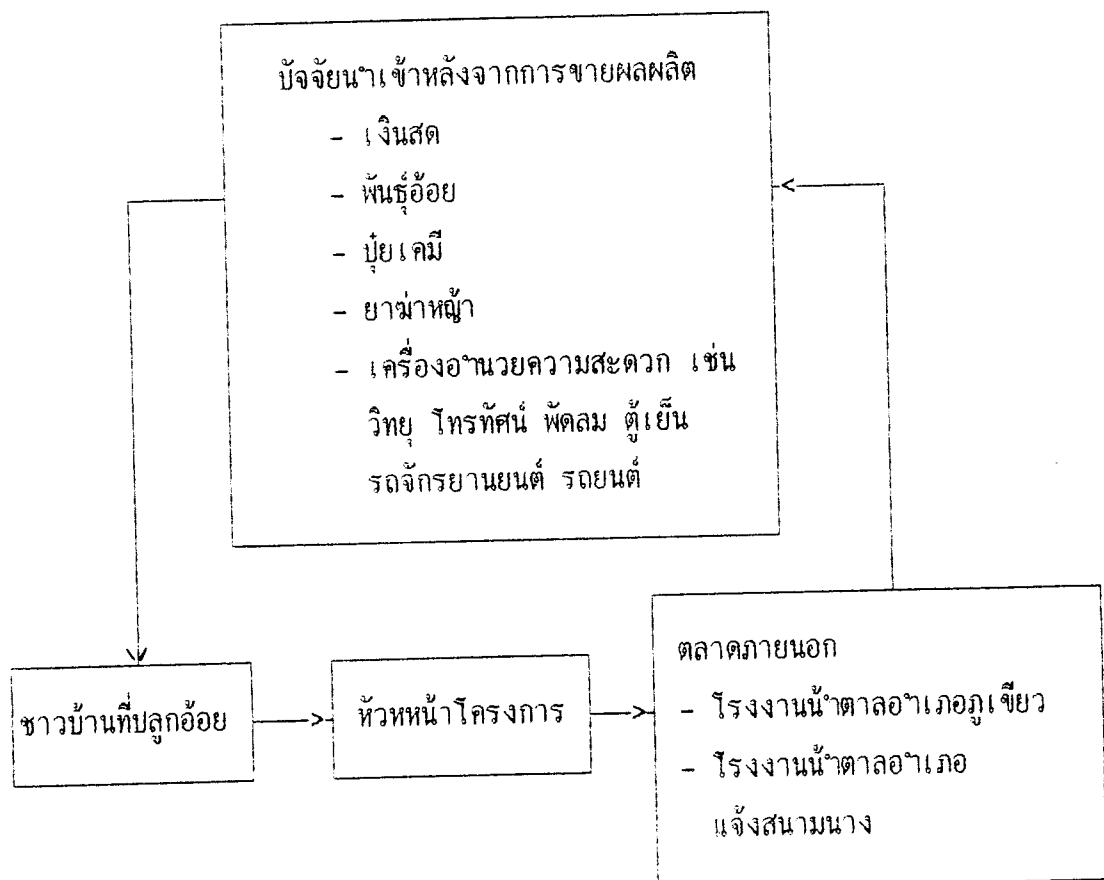

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงพื้นที่ปลูกอ้อย พ.ศ. 2536

8. การขายผลผลิต เมื่อตัดอ้อยแล้วจะนำไปขายที่โรงงานน้ำตาลอาเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และโรงงานน้ำตาลอาเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา โดยจะมีรถไควตัดจากโรงงานมารับ คิดอัตราค่าขนส่งตันละ 130 บาท ราคาขายจะขายได้ตันละ 490-650 บาท รายได้จากการขายอ้อยของชาวบ้านโดยเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 20,000-50,000 บาทต่อปี ดังนั้นการขายผลผลิตอ้อย

ในการผลิตอ้อยจะมีกลุ่มไควตัดอ้อย ซึ่งจะรับสมาชิกที่สามารถผลิตอ้อยได้ 500 ตันขึ้นไป สำหรับรายย่อยที่มีพื้นที่น้อยก็ต้องไปเป็นสมาชิกกับหัวหน้าไควตัด ซึ่งจะแบ่งกำไรให้กับหัวหน้าผลประโยชน์ที่ได้จากการเป็นสมาชิกไควตัดคือสามารถกู้เงินมาลงทุนในการปลูกในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อปี และสามารถเอาปุ๋ยไปใช้ก่อนในช่วงปลูก และจะหักเอาตอนที่ขายอ้อย แต่สมาชิกและลูกไร่จะต้องขายอ้อยให้โรงงานที่ให้ไควตัดเท่านั้น

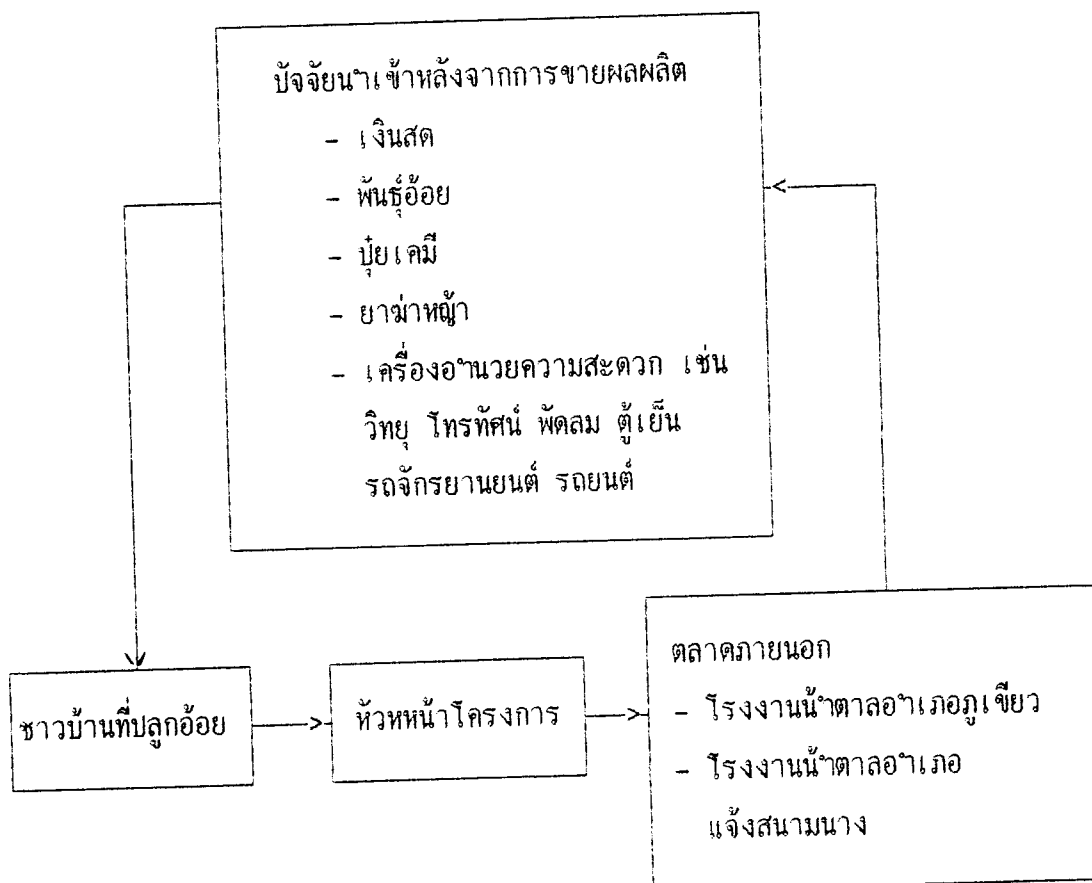
จากการปลูกอ้อย ทำให้ชาวบ้านมีการติดต่อกับภายนอก โดยการขายผลผลิตผ่านหัวหน้าไควตัด หลังจากนั้นจะนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตบางส่วนไปซื้อปัจจัยการผลิต และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

8. การขายผลผลิต เมื่อตัดอ้อยแล้วจะนำไปขายที่โรงงานน้ำตาลอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และโรงงานน้ำตาลอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา โดยจะมีรถไถดำจากโรงงานมารับ คิดอัตราค่าขนส่งตันละ 130 บาท ราคาขายจะขายได้ตันละ 490-650 บาท รายได้จากการขายอ้อยของชาวบ้านโดยเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 20,000-50,000 บาทต่อปี ดังนั้นการขายผลผลิตอ้อย

ในการผลิตอ้อยจะมีกลุ่มไถดำอ้อย ซึ่งจะรับสมาชิกที่สามารถผลิตอ้อยได้ 500 ตันขึ้นไป สำหรับรายย่อยที่มีพื้นที่น้อยก็ต้องไปเป็นสมาชิกกับหัวหน้าไถดำ ซึ่งจะปลูกไร่ให้กับหัวหน้า ผลประโยชน์ที่ได้จากการเป็นสมาชิกไถดำคือสามารถกู้เงินมาลงทุนในการปลูกในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อปี และสามารถเอาปุ๋ยไปใช้ก่อนในช่วงปลูก และจะหักเอาตอนที่ขายอ้อย แต่สมาชิกและลูกไร่จะต้องขายอ้อยให้โรงงานที่ให้ไถดำเท่านั้น

จากการปลูกอ้อย ทำให้ชาวบ้านมีการติดต่อกับภายนอก โดยการขายผลผลิตผ่านหัวหน้าไถดำ หลังจากนั้นจะนำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตบางส่วนไปซื้อปัจจัยการผลิต และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ใช้ทำนา ครั้วเรือนละ 10-20 ไร่ มีครั้วเรือนทั้งหมด 48 ครั้วเรือน พื้นที่นาทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 7.45 ในปี พ.ศ.2510 มีครั้วเรือนทั้งหมด 68 ครั้วเรือน มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อการปลูกปอ 49 ครั้วเรือน ไร่ละ 5-8 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ปลูกปอร้อยละ 19.35 ทำให้พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ร้อยละ 31.90 และพื้นที่สาธารณะเหลือร้อยละ 24.48 และในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังปี พ.ศ.2530 มีจำนวนครั้วเรือนทั้งหมด 176 ครั้วเรือน ปลูกมันสำปะหลัง 143 ครั้วเรือน ไร่ละ 15 ไร่ พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังร้อยละ 38.28 ทำให้พื้นที่ป่าลดลงเหลือร้อยละ 16.21 และพื้นที่สาธารณะเหลือร้อยละ 4.58 ในช่วงการปลูกอ้อย พ.ศ. 2536 มีจำนวนครั้วเรือน 189 ครั้วเรือน ปลูกอ้อย 156 ครั้วเรือน ไร่ละ 15-20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 58.45 ทำให้พื้นที่ป่าหมดไป เหลือเพียงพื้นที่สาธารณะร้อยละ 1.81 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านให้ความสำคัญกับการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างมาก และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและบุกเบิกป่าจนพื้นที่ป่าได้หมดไป

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของบ้านหินแตก สามารถลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินดังนี้

พ.ศ.2454 - พ.ศ.2503 การใช้ที่ดินของชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้ที่ดินสำหรับการปลูกข้าวไร่ ปลูกผัก ปลูกฝ้าย และใช้เป็นพื้นที่ป่า เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ และพื้นที่ป่ายังมีอยู่มาก ประกอบกับจำนวนประชากรยังมีไม่มาก การผลิตจึงผลิตยังชีพ การคมนาคมไม่สะดวก การติดต่อกับภายนอกยังมีไม่มากนัก

พ.ศ.2504 - พ.ศ.2516 การใช้ที่ดินของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกข้าวอย่างเดียวนาปลูกพืชเศรษฐกิจคือปอ ดังนั้นพื้นที่ปลูกข้าวและพื้นที่ปลูกฝ้ายจึงลดลง เนื่องจากนโยบายรัฐส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งออก จึงมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่การปลูกปอมากขึ้น ในปี พ.ศ.2516 ชาวบ้านปลูกปอเฉลี่ยครอบครัวละ 5-8 ไร่ รายได้เฉลี่ยปีละ 4,029.50 บาท

พ.ศ.2516 - พ.ศ.2532 การใช้ที่ดินของชาวบ้านเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงจากการปลูกปอมาเป็นปลูกมันสำปะหลัง เนื่องจากปอมีราคาไม่แน่นอน และขาดแคลนแหล่งน้ำในการแช่ปอ ประกอบกับราคาผลิตของมันสำปะหลังมีราคาสูง ผลตอบแทนต่อไร่สูงกว่าการ

พ.ศ.2532 - ปัจจุบัน

ปลูกปอ จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกปอมา ปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น และมีการบุกเบิกพื้นที่ในการปลูก มันสำปะหลังมากขึ้นเช่นกัน เฉลี่ยครอบครัวละ 15 ไร่ มีรายได้ครอบครัวละ 10,998.5 ต่อปี ในปี พ.ศ.2532 การใช้ที่ดินของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการปลูกมัน สำปะหลังมาเป็นปลูกอ้อย ดินเริ่มเสื่อมคุณภาพให้ผลผลิต ต่ำ ประกอบกับราคาผลผลิตอ้อยมีราคาสูง ผลตอบแทนต่อ ไร่สูงกว่าการปลูกมันสำปะหลัง จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการปลูกมันสำปะหลัง มาปลูกอ้อย และมีการ บุกเบิกพื้นที่ในการปลูกอ้อยมากขึ้นเช่นกัน เฉลี่ยครอบครัว ละ 15-20 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 43,700.75 ต่อปี ในปี พ.ศ.2536 ชาวบ้านเล่าว่าในอนาคตชาวบ้าน จะมีการเปลี่ยนแปลงมาปลูกอ้อยทุกครอบครัว

และจากการสอบถามชาวบ้านถึงความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิด พบว่ามีความแตกต่างกันดังนี้

ด้านการลงทุน ในด้านการลงทุนการปลูกปอลงทุนน้อยที่สุด เนื่องจากไม่ต้องซื้อปุ๋ย และ ค่าจ้างแรงงานต่ำ การจ้างงานมีน้อย เพราะมีการช่วยเหลือแรงงานกันภายในครอบครัว และ กลุ่มเครือญาติเป็นอย่างดี การลงทุนในการปลูกมันสำปะหลังลงทุนมากกว่าการปลูกปอ เนื่องจาก ต้องใส่ปุ๋ย จ้างรถไถเตรียมดิน จ้างแรงงานภายหลังและเก็บเกี่ยวผลผลิต และการปลูกอ้อยมี การลงทุนมากที่สุด เพราะต้องเสียค่าจ้างไถดิน ค่ายหญ้า ตัดอ้อย และใส่ปุ๋ยในปริมาณมาก และ แพงกว่า

ด้านผลประโยชน์ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการขายผลผลิตเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างพืช เศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิด ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการปลูกอ้อยสูงกว่า การปลูกมันสำปะหลังและปลูก ปอ และการปลูกมันสำปะหลังได้มากกว่าการปลูกปอ จะเห็นได้จากรายได้เฉลี่ยต่อไร่ของอ้อย ประมาณไร่ละ 3,000-4,000 บาท มันสำปะหลังไร่ละ 1,000 บาท และปอไร่ละ 200-300 บาท

ด้านราคาผลผลิต เมื่อเปรียบเทียบกับกันแล้วจะเห็นว่าราคาอ้อยจะมีราคาที่สูงกว่า เนื่องจากเป็นราคาประกันจากโรงงาน ราคาขึ้นลงไม่มากนัก แต่ราคาปอในแต่ละเดือน หรือภายใน 1 ปี จะมีราคาขึ้นลงตลอดเวลา

ด้านความยุ่งยากในการผลิต เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วจะเห็นว่าการปลูกบอมีขั้นตอนยุ่งยากกว่าพืชอื่น ๆ เนื่องจากต้องมีการแช่บอ และลอกบอ การแช่บอทำให้ลำห้วยต้นเงิน ขาดแคลนแหล่งน้ำในการแช่ สำหรับการปลูกมันสำปะหลังและการปลูกอ้อย จะไม่ต่างกันมากนักแต่การปลูกอ้อยจะง่ายกว่า เพราะปลูก 1 ครั้ง ตออ้อยจะสามารถให้ผลผลิตได้ 3 ปี ไม่ต้องปลูกทุกปี

ด้านผลเสียของการผลิต ชาวบ้านเล่าว่าการปลูกอ้อยทำให้สภาพดินเสื่อมกว่าพืชอื่น ๆ เนื่องจากใส่ปุ๋ย ในปริมาณมากกว่า คือไร่ละ 1-2 กระสอบ มันสำปะหลังไร่ละ 1/2 - 1 กระสอบ และการปลูกบอไม่ใส่ปุ๋ยเลย

ด้านการตัดสินใจ ชาวบ้านเล่าว่าในการตัดสินใจที่จะปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิดชาวบ้านมีความคาดหวังว่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยรับฟังข้อมูลข่าวสารจากผู้ที่เคยปลูกแล้วทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่แล้วหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากแม่บ้านรู้สึกลัวตัวเองเป็นผู้ใช้แรงงานในไร่น้อยกว่าผู้ชาย จึงมอบอำนาจการตัดสินใจให้หัวหน้าครอบครัวตัดสินใจทุกครั้ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ชาวบ้านบอกว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการปลูกอ้อยมากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ถึงแม้จะมีการลงทุนสูงกว่าก็ตาม แต่ก็ให้รายได้มากกว่าพืชอื่น ๆ และระหว่างการปลูกมันสำปะหลังกับการปลูกบอ ชาวบ้านจะพอใจการปลูกมันสำปะหลังมากกว่าบอเนื่องจากมีรายได้มากกว่าเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการที่ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตพอยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย โดยการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมคือพื้นที่ป่า จะเห็นได้จากการที่พื้นที่ป่าลดลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งในช่วงของการปลูกอ้อยไม่มีป่าเหลืออยู่เลย นอกจากป่าในพื้นที่สาธารณะ จากการที่พื้นที่ป่าลดลงนั้น ทำให้ชาวบ้านต้องมีการปรับตัวจากเดิมการบริโภค หรือการดำรงชีวิตต้องอาศัยอาหารจากป่า เมื่อป่าลดลงชาวบ้านต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกในการซื้ออาหารมาบริโภค นอกจากนี้แล้วการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตดังกล่าวยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมในครอบครัวและชุมชน ดังจะกล่าวต่อไป

5.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน

5.2.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครอบครัว

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงรายได้ รายจ่ายของครอบครัวที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต โดยการใช้ที่ดินในการปลูกบอ ปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย

5.2.1.1 ด้านรายได้ของครอบครัว

ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านจนถึงช่วงที่เริ่มมีการปลูกปอ ระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากสภาพธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีรายได้หลักจากการปลูกพืชชนิดใดในหมู่บ้านจะขายข้าวในบางครั้งเท่านั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่ดินเพื่อการปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ดังนั้นรายได้หลักของครอบครัวคือ รายได้ที่ได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ แต่รายได้ที่ได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว จะมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่ต่อปีไม่เท่ากัน เนื่องจากผลผลิตต่อไร่และราคาผลผลิตไม่เท่ากัน จากการสอบถามชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านมีความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ที่เพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ได้ผลตอบแทนที่เป็นเงินสูงกว่า ถึงแม้จะต้องลงทุนสูงก็ตาม จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัวพบว่าในปี พ.ศ.2515 มีรายได้จากการปลูกปอเฉลี่ยครอบครัวละ 4,029.50 บาทต่อปี ปี พ.ศ.2530 มีรายได้จากการปลูกมันสำปะหลังเฉลี่ยครอบครัวละ 10,998.50 บาทต่อปี และในปี พ.ศ.2536 มีรายได้จากการขายอ้อยเฉลี่ยครอบครัวละ 43,700.75 บาทต่อปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 6.86, 18.73 และ 74.41 ตามลำดับ

5.2.1.2 ด้านรายจ่ายของครอบครัว

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงรายจ่ายที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในด้าน รายจ่ายในการลงทุน รายจ่ายประจำของครอบครัว รายจ่ายเป็นครั้งคราว และรายจ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก ซึ่งศึกษาเป็นรายจ่ายต่อปี ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

5.2.1.3 ด้านรายจ่ายในการลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจ

ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านการปลูกพืชต่าง ๆ ปลูกเพื่อให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น การลงทุนในการปลูกไม่ต้องลงทุนมาก เพียงใช้แรงงานในครอบครัวและขอแรงงานจากญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านเท่านั้น ประกอบกับพื้นดินยังมีความอุดมสมบูรณ์จึงไม่ต้องมีการลงทุนซื้อปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายให้กับตลาดภายนอก จึงมีการขยายพื้นที่ในการผลิตโดยการบุกเบิกพื้นที่ป่า และมีการลงทุนในขั้นตอนการผลิตแต่ละขั้นตอนเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก ได้แก่ การจ่ายเงินซื้อพันธุ์พืช ค่าจ้างแรงงาน บัญเคมี ยานพาหนะ และค่าขนส่งผลผลิต ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ จากการสอบถามชาวบ้านพบว่าสาเหตุที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนเพิ่มขึ้นเนื่องจาก

1. พันธุ์พืชที่ปลูกไม่สามารถหาได้ในหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีความต้องการปลูกจำนวนมาก
 2. การปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิดต้องการผลผลิตจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอับความต้องการของตลาด และต้องการมีรายได้มาก จึงต้องใส่ปุ๋ยทุกปี เป็นสาเหตุให้ดินเสื่อมคุณภาพลง และต้องเพิ่มการใส่ปุ๋ยทุกปี
 3. ทุกครอบครัวที่มีที่ดินทำกินมีการปลูกพืชเศรษฐกิจความต้องการแรงงานในการผลิตจึงมีมาก ทำให้เกิดการจ้างแรงงานขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการลงทุนในด้านนี้มากขึ้น
 4. ผลผลิตของพืชเศรษฐกิจทุกชนิด ต้องนำไปขายยังตลาดภายนอกหมู่บ้าน จึงต้องจ่ายค่าขนส่งทุก ๆ ครั้ง ถ้าผลิตมากก็จ่ายค่าขนส่งมากขึ้นตามไปด้วย
- ดังนั้นการลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจแต่ละชนิด มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายในการลงทุน ดังผลการศึกษาดังนี้

จากตารางที่ 5 ช่วงการปลูกบอในปี พ.ศ.2515 การลงทุนของชาวบ้านส่วนใหญ่ลงทุนในด้านค่ารถขนส่งผลผลิต คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 29.65 เนื่องจากต้องว่าจ้างรถภายในหมู่บ้านไปขายผลผลิตในตลาดอำเภอแม่จวนจศิริ โดยคิดค่าขนส่งกิโลกรัมละ 5 สตางค์ ค่าใช้จ่ายที่มากเป็นอันดับสองคือ ค่าใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยว เนื่องจากขั้นตอนในการเก็บเกี่ยวมีหลายขั้นตอน จึงมีค่าใช้จ่ายมาก กล่าวคือขั้นตอนในการตัดบอ ลอกบอ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.18 ค่าใช้จ่ายการลงทุนด้านอื่น ๆ มีสัดส่วนร้อยละที่น้อยลง คือ ค่าปุ๋ยเคมีสัดส่วนร้อยละ 18.88 เนื่องจากดินอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องใส่ปุ๋ยมาก การตายหญ้าสัดส่วนร้อยละ 15.45 เนื่องจากชาวบ้านบางกลุ่มยังมีการช่วยเหลือแรงงานกันอยู่ และค่าพันธุ์พืชสัดส่วนร้อยละ 7.85 เป็นสัดส่วนที่น้อย เนื่องจากชาวบ้านบางครอบครัวมีการแบ่งพันธุ์กันปลูกโดยไม่ต้องซื้อ

ตารางที่ 5 แสดงรายจ่ายในการลงทุนในการปลูกพืชเศรษฐกิจต่อไร่

ประเภทของ รายจ่าย	ช่วงปลูกบ่อ (พ.ศ. 2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ. 2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ. 2536)	
	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน
	(บาท)	(ร้อยละ)	(บาท)	(ร้อยละ)	(บาท)	(ร้อยละ)
1. พันธุ์พืช	10.95	7.85	38.90	6.41	578.33	18.87
2. ปุ๋ยเคมี	26.34	18.88	80.75	13.31	433.63	14.15
3. ยาฆ่าหญ้า	0	0	0	0	32.35	1.06
4. ค่าจ้างแรงงาน						
- เตรียมดิน	0	0	105.78	17.43	140.87	4.60
- การปลูก	0	0	39.29	6.48	150.93	4.92
- คายหญ้า	21.56	15.45	120.98	19.94	139.93	4.57
- ใส่ปุ๋ย	0	0	0	0	7.62	0.25
- เก็บเกี่ยว	39.32	28.18	96.48	15.90	378.72	12.36
5. ค่ารถขนส่ง ผลผลิต	41.37	29.65	124.61	20.54	1202.32	39.23
6. อื่น ๆ	0	0	0	0	0	0
รวม	139.54	100.0	606.79	100.0	3064.7	100.0

ที่มา : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัว

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง พ.ศ. 2530 การลงทุนของชาวนาส่วนใหญ่จะลงทุนในด้านค่ารถขนส่งผลผลิตคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20.34 เนื่องจากต้องเขมารถภายในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านไปขายผลผลิตในตลาดอาเภอเมืองจัตวารี ค่าใช้จ่ายที่มาเป็นอันดับสอง ค่าใช้จ่ายในการคายหญ้า สัดส่วนร้อยละ 19.94 เนื่องจากต้องจ้างแรงงานภายในหมู่บ้าน เพราะการช่วยเหลือแรงงานในด้านนี้มันต้องแต่ละครอบครัวก็มีไร่มันสำปะหลังของตนเอง การผลิตเป็นการผลิตเพื่อขาย ไม่มีใครที่จะช่วยโดยไม่มีค่าตอบแทน สาเหตุดังกล่าวทำให้มีค่าจ้างในการเตรียมดิน

การปลูก การเก็บเกี่ยว คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 17.43, 6.45 และ 15.90 ตามลำดับ นอกจากนี้แล้วยังต้องใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตโดยมีค่าใช้จ่ายสัดส่วนร้อยละ 13.31 และค่าซื้อพันธุ์พืชสัดส่วนร้อยละ 6.41 ค่าซื้อพันธุ์พืชเป็นรายจ่ายที่มีไม่มากเนื่องจากใช้เมล็ดเดิมเป็นพันธุ์ได้ ถ้าหากไม่เพียงพอจึงซื้อจากเพื่อนบ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียง

ในช่วงของการปลูกอ้อยมีการลงทุนในทุก ๆ ด้าน และเป็นสัดส่วนร้อยละที่ไม่แตกต่างกันมาก ค่าใช้จ่ายที่สำคัญอีกประการคือ ค่าซื้อพันธุ์พืชสัดส่วนร้อยละ 18.87 ซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียงและจากจังหวัดชัยภูมิ ไร่ละ 4,000-5,000 บาท และจากการที่ดินเสื่อมคุณภาพจากการปลูกมันสำปะหลังทำให้ต้องมีการใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14.15 สำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ คือ ค่าเตรียมดิน การปลูก คายหญ้า การใส่ปุ๋ย เก็บเกี่ยว และยาฆ่าแมลง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.60, 4.92, 4.57, 0.25, 12.36 และ 1.06 ตามลำดับ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การปลูกอ้อยมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนมากที่สุด รองลงมาคือการปลูกมันสำปะหลัง และปอ โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อไร่ 3064.7 บาท, 606.79 บาท และ 139.54 บาท ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ของการปลูกพืชเศรษฐกิจจะจ่ายในเรื่องของการขนส่งผลผลิต ค่าเก็บเกี่ยว ค่ายาฆ่าหญ้า ค่าซื้อพันธุ์พืช และค่าปุ๋ยเคมี

5.2.1.4 ด้านรายจ่ายประจำของครอบครัว

เดิมวิถีชีวิตของชาวบ้านจะพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก การหาอาหารมาบริโภคจะหาจากธรรมชาติ โดยการหาอาหารจากป่า และแหล่งน้ำธรรมชาติ นอกจากนี้ยังทำนา ปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือน จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่า เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้มีการซื้อหาอาหารจากร้านค้าและรถเร่ขายมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย สาเหตุเนื่องจากการไปหาอาหารจากธรรมชาติเหมือนเมื่อก่อนนั้นทำให้เสียเวลาในการไปทำงานรับจ้างหาเงิน และเสียเวลาไปทำงานในไร่ของตนเอง ชาวบ้านพอใจที่จะซื้ออาหารมาบริโภคมากกว่าหาเอง เพราะรายได้ที่ได้จากการรับจ้างและการขายผลผลิตมีเพียงพอที่จะซื้ออาหารมาบริโภค หรือแม้กระทั่งการบริโภคด้านอื่น ๆ ก็เช่นกัน ดังปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 6 สัดส่วนรายจ่ายประจำต่อครอบครัวต่อปี

ประเภทของ รายจ่าย	ช่วงปลูกบอ (พ.ศ.2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ.2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ.2536)	
	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)
1. ค่าข้าวสาร	170.25	7.56	278	3.63	200.5	1.59
2. ค่ากับข้าว	1,285.45	58.56	4,584.7	59.79	9,027.4	64.40
3. ค่ารถ	219.4	13.27	920	11.99	1,672.1	11.93
4. ค่าเชื้อเพลิง	38.1	1.74	756.9	9.87	1,253.3	8.94
5. อื่น ๆ (เครื่องอุปโภค)	410	18.60	1,128.75	14.72	1,863.5	13.29
รวม	2,195.2	100.0	7,668.35	100.0	14,016.8	100.0

ที่มา : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัว

จากตารางที่ 6 ตามที่กล่าวมาข้างต้น ชาวบ้านเล่าว่าการที่จะต้องไปหาอาหารจากป่าและล่าห้วยเหมือนเมื่อก่อนต้องใช้เวลาครึ่งวันหรือ 1 วันเต็ม ๆ ทำให้เสียเวลาในไรของตนเองและไปรับจ้างในไรคนอื่น การไปรับจ้างในไรได้ค่าตอบแทนวันละ 25-60 บาท สามารถแบ่งเป็นเงินเก็บและซื้อหาอาหารมาบริโภคได้ ดังนั้นค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าอาหารในการปลูกพืชเศรษฐกิจในแต่ละชนิดจึงมีมาก ดังนั้นในช่วงการปลูกบอคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 58.56 ช่วงปลูกอ้อยสัดส่วนร้อยละ 59.79 และช่วงปลูกมันสำปะหลังสัดส่วนร้อยละ 64.40 รายจ่ายที่สำคัญอีกประการคือ เครื่องอุปโภค เดิมชาวบ้านจะไม่ค่อยใช้จ่ายในด้านนี้มาก เนื่องจากไม่มีความรู้ มีชีวิตอยู่อย่างธรรมชาติ เมื่อมีการสื่อสารมากขึ้น และมีการส่งเสริมความรู้จากหน่วยงานรัฐมากขึ้น และมีรายได้เพียงพอที่จะซื้อเครื่องอุปโภคมากขึ้น ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายด้านนี้มากขึ้นเช่นกัน ในช่วงของการปลูกบอ สัดส่วนร้อยละ 18.60 ช่วงปลูกมันสำปะหลังสัดส่วนร้อยละ 14.72 และช่วงปลูกอ้อย สัดส่วนร้อยละ 13.29 และเมื่อการคมนาคมดีขึ้น มีการติดต่อค้าขายกับภายนอกมากขึ้น

ทำให้มีค่าใช้จ่ายด้านนี้มากขึ้น ในช่วงปลูกบ่อสัดส่วนร้อยละ 13.22 ช่วงปลูกมันสำปะหลังสัดส่วนร้อยละ 11.99 และ ช่วงปลูกอ้อยสัดส่วนร้อยละ 11.93 สำหรับในค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าว และเชื้อเพลิงมีน้อย เนื่องจากสามารถผลิตบริโภคเองในครัวเรือนได้

5.2.1.5 ด้านค่าใช้จ่ายเป็นครั้งคราว

เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องนุ่งห่ม ค่าการรักษาพยาบาล ค่าการศึกษา ค่าซ่อมแซมบ้าน ค่าใช้จ่ายในการบันเทิง และการสร้างบ้าน ในช่วงการปลูกพืชเศรษฐกิจ ก่อนที่จะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ชาวบ้านเล่าว่าไม่ได้จ่ายในสิ่งเหล่านี้มากนัก ส่วนใหญ่เครื่องนุ่งห่มจะทอจากฝ้ายที่ปลูกในหมู่บ้านตัวเอง การศึกษาส่วนใหญ่ก็เรียนภาคบังคับถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การรักษาพยาบาลก็รักษาแบบพื้นบ้าน และไปสถานอนามัย การซ่อมแซมบ้านและสร้างบ้านมีไม่มาก เนื่องจากใช้ไม้ในไร่นา สำหรับกิจกรรมการบันเทิงก็ไม่ค่อยได้ใช้เงินเนื่องจากไม่ค่อยมี กิจกรรมทางศาสนาก็ใช้จ่ายเงินเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมพิธีกรรมก็เพียงพอแล้ว แต่เมื่อเริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจก็เริ่มมีค่าใช้จ่ายในสิ่งเหล่านี้มากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย สาเหตุเนื่องมาจากมีรายได้จากการขายผลผลิตมากขึ้น ประกอบกับการคมนาคม การสื่อสารต่าง ๆ สะดวกมากขึ้น ดังปรากฏในผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 7 สัดส่วนรายจ่ายเป็นครั้งคราวต่อครอบครัวต่อปี

ประเภทของ รายจ่าย	ช่วงปลูกบ่อ (พ.ศ. 2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ. 2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ. 2536)	
	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน	รายจ่ายเฉลี่ย	สัดส่วน
	(บาท)	(ร้อยละ)	(บาท)	(ร้อยละ)	(บาท)	(ร้อยละ)
1. ค่าเครื่องนุ่งห่ม	495.25	17.09	987.5	3.78	3,480	10.52
2. ค่ารักษา พยาบาล /	1,261.5	43.54	2,907.5	9.06	1,452.5	4.39
3. ค่าการศึกษา	102.5	3.54	2,725	8.49	6,755	20.41
4. ค่าซ่อมแซมบ้าน	280	9.66	11,950	37.24	4,575	13.83

ตารางที่ 7 สัดส่วนรายจ่ายเป็นครั้งคราวต่อครอบครัวต่อปี (ต่อ)

	ช่วงปลูกปอ (พ.ศ.2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ.2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ.2536)	
ประเภทของ รายจ่าย	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)
5. ค่าใช้จ่ายใน การบันเทิง	330	11.37	1,081	3.37	2,895	8.75
6. กิจกรรมทาง ศาสนา	303.5	10.47	660	2.06	1,427.5	4.32
7. อื่น ๆ ระบุ (สร้างบ้าน)	125	4.31	11,775	36.70	12,500	37.78
รวม	2,897.75	100.0	82,086	100.0	33,085	100.0

ที่มา : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัว

จากตารางที่ 7 ช่วงการปลูกปอจะจ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาลมากกว่าการใช้จ่ายอย่างอื่น เนื่องจากเป็นช่วงที่รัฐยังไม่มีบัตรสงเคราะห์คนยากจนในการรักษาพยาบาล และยังมีหน่วยงานเอกชนเข้ามาช่วยเหลือด้านค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นรายได้ส่วนใหญ่จึงจ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาลคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 43.54 สำหรับค่าซ่อมแซมบ้านและค่าสร้างบ้านมีสัดส่วนร้อยละ 9.66 และ 4.31 เนื่องจากรายได้จากการขายปอยังน้อย ไม่มีเงินสะสมเพียงพอที่จะจ่ายในด้านนี้ และอีกประการหนึ่งช่วงนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านไม่ได้ติดต่อกับภายนอกมาก การเห็นแบบบ้านการเลียนแบบในการสร้างบ้านยังมีน้อย ในด้านการศึกษาในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการเรียนภาคบังคับ ถ้าจะเรียนในระดับสูงกว่าภาคบังคับต้องไปเรียนที่อำเภอบ้านไผ่ การเดินทางไม่สะดวก ค่าใช้จ่ายด้านนี้จึงน้อย คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 3.54 ในด้านค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าเครื่องนุ่งห่ม ร้อยละ 17.09 ถึงแม้จะมีการทอดผ้าฟ้ายใช้เอง แต่เมื่อมีรายได้และมีโอกาสไปตลาดบ่อย ๆ จึงมีค่าใช้จ่ายเรื่องนี้มากขึ้น ค่าใช้จ่ายด้านการบันเทิงและกิจกรรมทางศาสนา คิดเป็นร้อยละ

10.37 และ 10.47 ความสัมพันธ์ของคนในสังคม และการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี และกิจกรรมทางศาสนายังมีอยู่มาก ค่าใช้จ่ายในด้านนี้จึงมีความสำคัญอยู่

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง ค่าใช้จ่ายที่มีมากคือ ค่าซ่อมแซมบ้าน และค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้าน จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน บอกว่าเป็นช่วงที่ชาวบ้านมีรายได้จากการขายมันสำปะหลัง และมีการสะสมเงินไว้ซ่อมแซมและสร้างบ้าน นอกจากนี้เป็นช่วงที่มีการขายยวครวีเรือนออกจากครัวเรือนเดิมเนื่องจากแต่งงานและ เป็นช่วงที่มีการติดต่อกับภายนอก ชาวบ้านมีโอกาสไปหมู่บ้านอื่นหรืออำเภออื่น ๆ มากขึ้น ทำให้เห็นแบบบ้านสวยงาม และเมื่อมีเงินจึงมีความต้องการที่จะซ่อมแซมและสร้างบ้าน ดังนั้นค่าใช้จ่ายด้านนี้จึงมีมากคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 37.24 และร้อยละ 36.70 ตามลำดับ ในด้านการศึกษาอำเภอัญญาคีรีเริ่มมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในปี พ.ศ.2517 ทำให้ชาวบ้านเริ่มต้นตัวในการให้การศึกษาแก่บุตร เนื่องจากระยะทางไม่ไกล และมีรายได้เพียงพอที่จะส่งบุตรเรียน ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายด้านนี้คิดเป็นร้อยละ 8.49 ด้านการรักษาพยาบาลคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 9.06 เนื่องจากรัฐเริ่มมีบัตรสุขภาพให้แก่คนยากจน รายจ่ายด้านนี้จึงมีน้อย และในด้านเครื่องนุ่งห่มร้อยละ 3.78 และกิจกรรมทางศาสนาสัดส่วนร้อยละ 2.06 รายจ่ายด้านกิจกรรมบันเทิงร้อยละ 3.37 ชาวบ้านยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมด้านนี้อยู่มาก ซึ่งแม้จะมีเวลาน้อยแต่ก็จ่ายครั้งละ 50-100 บาท แต่คิดสัดส่วนออกมาได้น้อย เพราะรายจ่ายส่วนใหญ่จะจ่ายในเรื่องการสร้างบ้านและซ่อมแซมบ้าน

ในช่วงปลูกอ้อย ชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญและมีรายจ่ายด้านการสร้างบ้านและซ่อมแซมบ้านอยู่มาก เนื่องจากมีรายได้มากขึ้น และมีโอกาสติดต่อกับภายนอกมากขึ้น เช่นเดียวกับในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 37.78 และ 13.83 ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมากขึ้นคือ ค่าใช้จ่ายด้านทุนการศึกษา นอกจากชาวบ้านมีรายได้มากพอที่จะส่งบุตรเรียนหนังสือแล้ว รัฐได้สร้างโรงเรียนขยายโอกาสขึ้นอีก 1 แห่ง เมื่อปี พ.ศ.2534 คือโรงเรียนโกลนงามพิทยาสรรค์ ห่างจากบ้านหินแตก 8 กิโลเมตร ประกอบด้วยมีหน่วยงานเอกชนคือองค์การนาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาได้ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนปีละ 20-30 ทุน ทุนละ 2,000 บาท ทำให้ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น ดังนั้นในช่วงนี้จึงมีค่าใช้จ่ายในการศึกษามากเป็นอันดับสอง คือสัดส่วนร้อยละ 20.41 ในด้านเครื่องนุ่งห่มในช่วงที่มีรถเร่ขายเสื้อผ้าเข้ามาขายในหมู่บ้านบ่อยครั้ง เฉลี่ยเดือนละ 1 ครั้ง ประกอบกับชาวบ้านมีรายได้เพียงพอ รายจ่ายด้านนี้จึงมีมากคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.52 ค่าใช้จ่ายในการบันเทิง และกิจกรรมทางศาสนาคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 8.75 และ 4.32 ชาวบ้านยังให้ความสำคัญในด้านนี้อยู่มาก ถึงแม้จะไม่ค่อยมีเวลา แต่จะบริจาคเป็นเงินแทน โดยจ่ายครั้งละ 50-1,000 บาท ค่าใช้จ่ายในด้านรักษาพยาบาลคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.39 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีบัตรสวัสดิ-

การของรัฐ และได้รับการช่วยเหลือจากองค์กรนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา รายจ่ายด้านนี้จึงมีน้อย

กล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่อเปรียบเทียบรายจ่ายในแต่ละช่วง ในช่วงของการปลูกปอจะมีรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาล ด้านอื่น ๆ เนื่องจากในช่วงนี้ยังไม่มีหน่วยงานของรัฐหรือของเอกชนให้ความช่วยเหลือด้านนี้ ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและการปลูกอ้อยมีรายจ่ายด้านการสร้างบ้าน และซ่อมแซมบ้านมากกว่าด้านอื่น เนื่องจากมีรายได้สูงพอ และมีเงินเก็บสะสมในแต่ละปีมากพอที่จะสร้างบ้านได้ นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสติดต่อกับภายนอก ได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนภายนอกมากขึ้น จึงมีความต้องการที่จะเลียนแบบโดยเฉพาะที่อยู่อาศัย รายจ่ายที่สำคัญคือรายจ่ายด้านการศึกษา ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย มีรายจ่ายด้านนี้มากขึ้น นอกจากจะมีรายได้มากพอที่จะส่งบุตรเรียนในระดับมัธยมแล้ว ยังมีโรงเรียนมัธยมที่อยู่ใกล้และเมืองคักรเอกชนให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของการศึกษา

5.2.1.6 ด้านรายจ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก

เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในการซื้อโทรทัศน์ พัดลม วิทยุ เทป ตู้เย็น รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ ในช่วงของการปลูกพืชเศรษฐกิจ จากการสอบถาม ชาวบ้านพบว่า ก่อนที่จะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ไม่มีการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก การติดต่อกับภายนอกมีน้อย ไม่มีไฟฟ้าใช้ และไม่มีรายได้ เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจจึงเริ่มมีการซื้อสิ่งเหล่านี้มากขึ้น เนื่องจากมีรายได้จากการขายผลผลิตพืชเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงการปลูกมันสำปะหลัง การคมนาคมสะดวกขึ้น มีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น และมีไฟฟ้าใช้ในปี พ.ศ. 2529 ดังนั้น ค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้มากขึ้น ดังผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 8 สัดส่วนรายจ่ายเครื่องอำนวยความสะดวกต่อครอบครัวต่อปี

	ช่วงปลูกปอ (พ.ศ.2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ.2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ.2536)	
ประเภทของ รายจ่าย	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ)
1. โทรทัศน์	0	0	350	9.611	2,175	11.52
2. พัดลม	0	0	37.5	1.03	205	1.1
3. วิทยุ, เทป	170	41.92	304	8.35	165	.87
4. ตู้เย็น	0	0	0	0	1,135	6.12
5. รถจักรยาน	235.5	58.08	575	15.79	95	0.52
6. รถจักรยานยนต์	0	0	2,375	65.22	12,280	66.18
7. รถยนต์	0	0	0	0	2,500	13.47
รวม	405.5	100.0	3,641.5	100.0	18,555	100.0

ที่มา : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัว

จากตารางที่ 8 ในช่วงของการปลูกปอเมื่อชาวบ้านมีรายได้จากการขายปอโดยส่วนใหญ่แล้วจะนิยมซื้อจักรยานมาใช้ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 58.08 จากการสอบถามของชาวบ้านพบว่าสาเหตุที่ซื้อจักรยานเนื่องจากต้องการใช้เป็นยานพาหนะไปทำงานในไร่นา ไปติดต่อซื้อของที่อำเภอเมืองจัตุมิ และไปเยี่ยมญาติในหมู่บ้านใกล้เคียง อีกประการหนึ่งคือ ในช่วงนั้นการติดต่อกับภายนอกยังมีน้อยอยู่ ความนิยมในการใช้ยานพาหนะอื่น ๆ มีไม่มาก และราคาแพง ค่าใช้จ่ายอีกประเภทคือ วิทยุ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.92 ในช่วงการปลูกปออุปกรณ์การสื่อสารที่ใช้กันมากคือ วิทยุ เนื่องจากในหมู่บ้านนั้นแทบยังไม่มีไฟฟ้าใช้ วิทยุที่ซื้อมาจะนำไปฟังช่วงระหว่างการทำงานในไร่นา และเวลาว่างอยู่บ้าน ค่าใช้จ่ายประเภทอื่น ๆ ไม่มีเนื่องจากการติดต่อกับภายนอกยังมีน้อย และยังไม่มีการใช้ไฟฟ้าในหมู่บ้าน

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง เป็นช่วงที่มีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น เนื่องจากมีการตัดถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอเมืองจาติริ ใน พ.ศ.2525 และมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน พ.ศ.2529 ประกอบกับในตลาดอำเภอเมืองจาติริมีร้านค้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้น รถจักรยานยนต์ สัดส่วนร้อยละ 62.22 รถจักรยาน สัดส่วนร้อยละ 15.75 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านนิยมซื้อรถจักรยานยนต์มากกว่ารถจักรยาน ชาวบ้านบอกว่าใช้รถจักรยานยนต์สะดวกและรวดเร็วกว่า เมื่อเขามีเงินมากขึ้นจึงเลือกสิ่งที่จะสะดวกกว่า สำหรับโทรทัศน์คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 9.611 พัดลม 1.03 วิทยุ เทป 8.35 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านเริ่มใช้เครื่องไฟฟ้ามากขึ้น เนื่องจากมีไฟฟ้าในหมู่บ้านและมีรายได้เพียงพอที่จะซื้อได้

ในช่วงปลูกอ้อย จะมีการใช้จ่ายในเรื่องของเครื่องอำนวยความสะดวกทุกประเภท ชาวบ้านบอกว่ามีรายได้มากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ การติดต่อกับภายนอกก็มีมากขึ้น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารก็มากขึ้นตามไปด้วย ความต้องการการบริโภคซึ่งมีหลายรูปแบบ แต่ประเภทของรายจ่ายที่มากที่สุดคือ รถจักรยานยนต์สัดส่วนร้อยละ 66.18 รถยนต์สัดส่วนร้อยละ 13.47 ซึ่งมาเพื่อขนส่งผลผลิต โทรทัศน์สัดส่วนร้อยละ 1.52 ตู้เย็นสัดส่วนร้อยละ 6.12

กล่าวโดยสรุปแล้ว รายจ่ายในเรื่องของเครื่องอำนวยความสะดวกในช่วงของการปลูกอ้อยเป็นช่วงที่มีการใช้จ่ายเครื่องอำนวยความสะดวกทุกประเภท จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเล่าว่า มีสาเหตุเนื่องจากช่วงการปลูกอ้อยมีรายได้มากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วยังเป็นช่วงที่มีการติดต่อกับภายนอก และมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น

5.2.1.7 เปรียบเทียบรายจ่ายทุกประเภท

จากรายจ่ายประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นสามารถเปรียบเทียบเป็นสัดส่วนร้อยละได้ตามตารางที่ 9 ดังนี้คือ ในช่วงของการปลูกอ้อยรายจ่ายการลงทุนในการปลูกมีไม่มาก เนื่องจากจ่ายเพียงบางขั้นตอนของการผลิตเท่านั้นคือ ค่าซื้อพันธุ์ ค่าดายหญ้า ค่าเก็บเกี่ยวและค่าขนส่ง ดังนั้นจึงจ่ายในการลงทุนคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 18.57 เท่านั้น ส่วนรายจ่ายที่ต้องจ่ายมาก คือ รายจ่ายเป็นครั้งคราวโดยเฉพาะรายจ่ายค่ารักษาพยาบาล เนื่องจากช่วงนี้ยังไม่มี การช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในด้านรายจ่ายประจำเป็นรายจ่ายในการซื้ออาหารและเครื่องอุปโภค คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32.51 ชาวบ้านเล่าว่าต้องซื้ออาหารมาบริโภคเกรงว่าจะเสียเวลาในการทำไร่ และรับจ้าง ในด้านรายจ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก ยังมีน้อย เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก หมู่บ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 6.01

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง รายจ่ายส่วนใหญ่จะเป็นรายจ่ายเป็นครั้งคราว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นรายจ่ายในการสร้างบ้านและซ่อมแซมบ้าน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 31.19 สำหรับรายจ่ายอื่น ๆ คือรายจ่ายในการลงทุน รายจ่ายประจำและรายจ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 7.62 7.58 และ 3.61 ตามลำดับ

สำหรับในช่วงปลูกอ้อย รายจ่ายส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายในการลงทุนเพื่อการผลิตเนื่องจากต้องลงทุนในการผลิตทุกขั้นตอนการผลิต โดยเฉพาะขั้นตอนการขนส่ง การซื้อพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี และการเก็บเกี่ยว ค่าใช้จ่ายการลงทุน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 46.80 นอกจากนี้แล้วรายจ่ายที่เป็นรายจ่ายครั้งคราวก็ยังสูงอยู่ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 26.80 เนื่องจากชาวบ้านยังมีการสร้างบ้านและซ่อมแซมบ้านเป็นจำนวนมาก ตามเหตุผลที่กล่าวถึงในตารางที่ 7 และในช่วงนี้เป็นช่วงการคมนาคมสะดวก การค้าขายในอำเภอัญญาศิริมีสินค้าเครื่องอำนวยความสะดวกให้ซื้อหลายประเภท ประกอบกับรายได้จากการขายอ้อยมีมาก รายจ่ายด้านนี้จึงมีมากเช่นกัน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15.04 สำหรับรายจ่ายประจำคิดเป็นสัดส่วน 11.36 เท่านั้น เนื่องจากรายได้ที่ได้นำไปจ่ายด้านอื่น ๆ เป็นสัดส่วนที่มากกว่า

กล่าวโดยสรุปแล้ว รายจ่ายที่ได้จากการขายผลผลิตพืชเศรษฐกิจทุกประเภท ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายที่เป็นครั้งคราว ซึ่งจะใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลในช่วงปลูกปอ และค่าสร้างและซ่อมแซมบ้านในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย สำหรับค่าใช้จ่ายในการลงทุนนั้นการปลูกอ้อยมีการลงทุนเป็นสัดส่วนร้อยละที่มากกว่าพืชอื่น ๆ เนื่องจากต้องลงทุนสูงในทุกขั้นตอนการผลิต และค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกในช่วงของการปลูกอ้อยมีสัดส่วนร้อยละที่สูงกว่าพืชอื่น ๆ เนื่องจากเป็นช่วงที่การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน การค้าขายในอำเภอัญญาศิริมีสินค้าเครื่องอำนวยความสะดวกมีจำนวนมากขึ้น และประการสำคัญคือ รายได้จากการขายอ้อยมีมากกว่าการขายผลผลิตพืชอื่น ๆ

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบรายจ่ายทุกประเภทต่อปีในช่วงการปลูกพืชเศรษฐกิจ

ประเภทของ รายจ่าย	ช่วงปลูกปอ (พ.ศ.2515)		ช่วงปลูกมันสำปะหลัง (พ.ศ.2530)		ช่วงปลูกอ้อย (พ.ศ.2536)	
	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ
	(บาท)		(บาท)		(บาท)	
1. รายจ่ายใน การลงทุน	1,254.09	18.57	7,704.62	7.62	57,751.22	46.80
2. รายจ่าย ประจำ	2,195.2	32.51	7,668.35	7.58	14,016.8	11.36
3. รายจ่ายเป็น ครั้งคราว	2,897.75	42.91	82,086.00	81.19	33,085.0	26.80
4. รายจ่าย เครื่องอำนวยความสะดวก	405.5	6.01	3,641.5	3.61	18,555.0	15.04
รวม	6,752.54	100	101,100.47	100	123,408.02	100

ที่มา : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 20 ครอบครัว

5.2.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้ทราบถึง การเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภค ภาวะหนี้สิน และการอพยพแรงงาน ในช่วงของการปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ผลการศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.2.1 ด้านการบริโภค

เดิมการบริโภคของชาวบ้านเป็นการพึ่งพิงธรรมชาติ ในช่วงของการปลูกปอ การบริโภคไม่มีการเปลี่ยนแปลง จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่าการปลูกพืชต่าง ๆ เช่น พักหอม พักชี มะเขือ มะละกอ และผักอื่น ๆ บริเวณลำห้วยยางและลำห้วยเตย และมีการจับปลา การหา อึ่ง

กบ เขียด จากลำห้วยดังกล่าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้แล้วยังหาอาหารจากป่า ได้แก่ หน่อไม้ ผักหวาน ดอกกระเจียว นก หนู และแมลงต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนสิ่งของในการบริโภค มีลักษณะแบ่งปันซึ่งกันและกัน ระหว่างเครือญาติ และเพื่อนบ้าน ไม่มีการซื้อขายนอกจากซื้อน้ำปลาและผงชูรส หรืออาหารอื่น ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มได้จากการทอผ้าฝ้าย และตัดเย็บใส่เอง สาเหตุที่รูปแบบการบริโภคของชาวบ้าน ในช่วงของการปลูกบอยังมีการพึ่งพิงธรรมชาติ และมีการช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน เนื่องจากสภาพป่าและแหล่งน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ และการคมนาคมยังไม่สะดวก การติดต่อกับภายนอกมีน้อย

แต่ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและการปลูกอ้อย ชาวบ้านมีการปลูกผักและหาอาหารจากธรรมชาติน้อยลง และได้เปลี่ยนมาซื้ออาหารจากร้านค้าในหมู่บ้าน จากรรมอเตอร์ไซด์ หรือรถยนต์ที่มาเร่ขาย เสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่มนิยมซื้อจากร้านค้าในตลาดอำเภอแม่จางศิริ และรถเร่ขาย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีสาเหตุดังต่อไปนี้

1. การปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ปลูกจำนวนมาก ทำให้พื้นที่ป่าลดลง อาหารจากป่าก็ลดลงตามไปด้วย
2. จากการขยายพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย ทำให้พื้นที่ปลูกผักและปลูกฝ้ายลดลง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องซื้อจากร้านค้าและรถเร่ขายมาบริโภค
3. ชาวบ้านต้องเร่งรีบเพื่อที่จะไปทำงานในไร่ของตนเองและรับจ้างในไร่ของคนอื่น ถ้าหากใช้เวลาเหล่านี้ไปหาอาหารจากธรรมชาติ จะทำให้เสียเวลาและเสียรายได้จากการรับจ้าง ชาวบ้านเลว่าถึงแม้จะต้องซื้อกิน แต่เงินที่ได้ค่าตอบแทนจากการรับจ้างก็ยังเหลือเก็บ ถ้าหากไปหาอาหารเหมือนเดิม เสียเวลา 1 วันไม่ได้เงินตอบแทนเลย
4. รายได้จากการขายมันสำปะหลังและขายอ้อย มีจำนวนเพียงพอที่ทำให้ชาวบ้านสามารถแบ่งเงินมาซื้ออาหารและเครื่องอุปโภคได้มากขึ้น

5.2.2.2 ด้านภาวะหนี้สิน

ในช่วงก่อนที่จะมีการปลูกบอ การกู้ยืมเงินภายในหมู่บ้านเป็นการกู้ยืมจากญาติพี่น้อง เพื่อการรักษาพยาบาลเท่านั้น เมื่อมีการปลูกบอการกู้ยืมลักษณะนี้ก็ยังมีอยู่ แต่เริ่มจะมีการกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนในการปลูกบอ โดยกู้ยืมจากนายทุนที่อยู่ในอำเภอแม่จางศิริ อำเภอชนบท และอำเภอบ้านไผ่ ครอบคลุมละ 1,000-1,500 บาทต่อปี ไม่มีดอกเบี้ย แต่ผู้กู้จะต้องขายบอให้นายทุนผู้ให้กู้เท่านั้น แต่จะมีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ทำการกู้ยืมเงิน จะเห็นได้ว่าการพึ่งพิงแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนในการปลูกบอมีน้อย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านพบว่ามีสาเหตุเนื่องจาก

1. ในช่วงแรก ๆ ที่ทำการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำการปลูกปอ ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากจึงไม่ต้องใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต

2. พื้นที่ที่ใช้ปลูกปอมีไม่มาก แรงงานในครอบครัวและญาติพี่น้อง ยังพอที่จะช่วยเหลือกันได้ ถึงแม้จะมีการจ้างแรงงานในการดายหญ้า และเก็บเกี่ยวก็มีเพียงส่วนน้อย

3. เทคโนโลยีสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ถึงหมู่บ้าน การใช้แรงงานในการเตรียมดินยังใช้แรงงานสัตว์ คือ วัว และควาย ซึ่งเป็นของตนเอง การลงทุนด้านนี้จึงไม่มี

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง เป็นช่วงที่มีการกั๊ยมเงินทั้งจากแหล่งทุนภายในและภายนอก เพื่อนำเงินมาลงทุนในการผลิตมากขึ้น การกั๊จจากนายทุนในหมู่บ้าน กั๊จครั้งละ 1,000-2,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี แหล่งเงินกั๊จภายนอกคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กั๊จคนละประมาณ 5,000-10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี และในช่วงของการปลูกอ้อย ชาวบ้านกู้เงินจากแหล่งเงินทุนภายนอกเท่านั้น คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี จังหวัดชัยภูมิ และโรงงานน้ำตาลแจ้งวัฒนา จังหวัดนครราชสีมา การกั๊จจาก ธกส. กั๊จประมาณ 10,000-50,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี สำหรับจากโรงงานน้ำตาลจะกั๊จในรูปของปุ๋ยเคมี ครั้งละ 15-30 กระสอบ ๆ ละ 285 บาท เมื่อขายอ้อยให้แก่โรงงานแล้ว โรงงานจึงจะหักเอาค่าปุ๋ยออก แล้วค่อยจ่ายเงินค่าผลผลิต นอกจากนี้ยังให้กู้ในรูปของเงินสด โดยคิดดอกเบี้ย ร้อยละ 3 ต่อปี จากค่าบอกลำของชาวบ้าน พบว่า สาเหตุที่ต้องมีการกั๊ยมเงินมาลงทุนจำนวนมากคือ

1. การปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยต้องมีการจ้างแรงงานทุกขั้นตอนของการผลิต แต่ชาวบ้านไม่มีเงินทุนจึงต้องกู้จากแหล่งทุน

2. แหล่งเงินทุนในหมู่บ้านมีน้อย ไม่เพียงพอกับความต้องการของชาวบ้าน

3. การกู้จากโรงงานน้ำตาลสามารถกู้ได้ง่ายเพียงแต่เป็นสมาชิกของโควัดอ้อยเท่านั้นก็จะสามารถกู้ได้ และกู้ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ

5.2.2.3 ด้านการอพยพแรงงาน

ในช่วงเริ่มตั้งหมู่บ้าน จนถึงช่วงของการปลูกปอ ชาวบ้านไม่ได้อพยพแรงงานไปรับจ้างภายนอก เนื่องจากหมู่บ้านมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การผลิตก็เพียงพอกับการบริโภค เมื่อถึงช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง เริ่มมีการอพยพแรงงานไปรับจ้างภายนอกมากขึ้น โดยไปรับจ้างในโรงงานที่กรุงเทพฯ เฉลี่ยปีละ 25 คน ส่วนใหญ่ที่เป็นคนหนุ่มสาวไปหาไร่สับปะรดที่ระยอง 5 คน และไปทั้งครอบครัว 5 ครอบครัว ไปตัดอ้อยที่ลพบุรีและกาญจนบุรี 21 คน และไปทั้งครอบครัว 12 ครอบครัว สาเหตุที่มีการอพยพแรงงานเนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน และค่าตอบแทนจากการรับจ้างภายในหมู่บ้านได้น้อยกว่าภายนอก ในช่วงของการปลูกอ้อยชาวบ้านที่

อพยพไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ และระยองมีจำนวนเท่าเดิม ชาวบ้านเล่าว่าคนเหล่านี้เป็นคนหนุ่มสาวเคยชินกับการไปรับจ้างภายนอกเนื่องจากสบายกว่ารับจ้างภายในหมู่บ้าน และสำหรับจำนวนผู้ที่อพยพไปตัดอ้อยต่างจังหวัดลดลงเหลือเพียง 4 ครอบครัวเท่านั้น เนื่องจากสามารถรับจ้างภายในหมู่บ้านได้ และมีค่าตอบแทนที่ไม่ต่างกันมากนัก และมีโอกาสได้อยู่กับครอบครัวไม่ต้องทิ้งบ้านไปไกล สำหรับ 4 ครอบครัวที่ยังต้องอพยพไปนั้น ไม่มีที่ดินทำกิน และยังทำงานใช้หนี้ที่เอามาล่วงหน้าไม่หมด จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ดินจากการปลูกมันสำปะหลังมาปลูกอ้อย ทำให้การอพยพแรงงานไปตัดอ้อยลดลงอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน ดังตารางที่ 10 คือ ในระดับครอบครัว ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเศรษฐกิจจากปอเป็นมันสำปะหลังและปลูกอ้อย ขณะเดียวกันรายจ่ายทุกประเภทก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน เนื่องจากมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น ในระดับชุมชนชาวบ้านเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคจากการหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อการบริโภค มาเป็นการพึ่งพิงตลาดทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงการปลูกอ้อยเนื่องจากไม่มีเวลา การกั้มเงินเพื่อการลงทุนจะพึ่งพิงแหล่งเงินทุนภายนอกมากในช่วงการปลูกอ้อย เนื่องจากต้องลงทุนสูง การอพยพแรงงานเพื่อไปทำงานในไร่อ้อยลดลง ในช่วงของการปลูกอ้อย เนื่องจากสามารถรับจ้างในไร่อ้อยในหมู่บ้านได้ สำหรับการรับจ้างในกรุงเทพฯ ไม่ลดลง เนื่องจากเป็นคนหนุ่มสาว ชอบความสะดวกสบายมากกว่าที่จะทำงานอย่างลำบากในไร่ และสำหรับผู้ที่ย้ายไปทำงานในไร่สับปะรดนั้น เป็นผู้ที่ไม่มียากิน และมีสัญญาผูกมัดกับนายจ้าง

ตารางที่ 10 แสดงสรุปผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน

ผลกระทบ	ช่วงปลูกบ่อ	ช่วงปลูกมันสำปะหลัง	ช่วงปลูกอ้อย
ครอบครัว			
1. รายได้	X	XX	XXX
2. รายจ่าย			
- รายจ่ายในการลงทุนต่อไร่	X	XX	XXX
- รายจ่ายประจำวัน	X	XX	XXX
- รายจ่ายเป็นครั้งคราว	X	XXX	XX
- รายจ่ายเครื่องอำนวยความสะดวก	X	XX	XXX
ชุมชน			
1. การบริโภค			
- การหาอาหารจากธรรมชาติ	X	XX	XXX
- การซื้ออาหารจากร้านค้าและ รถเร่ขาย	X	XX	XXX
2. ภาวะหนี้สิน (เพื่อการลงทุน)			
- กู้จากแหล่งเงินกู้ภายใน	O	X	XX
- กู้จากแหล่งเงินกู้นอก	X	XX	XXX
3. การอพยพแรงงาน			
- รับจ้างในกรุงเทพฯ	O	X	X
- รับจ้างในไร่สับปะรดต่างจังหวัด	O	X	X
- รับจ้างในไร่อ้อยต่างจังหวัด	O	X	XX

หมายเหตุ : X แสดงปริมาณการเปลี่ยนแปลงจากน้อยไปหามาก

O หมายถึง ไม่มีกิจกรรม

5.2.3 ผลกระทบด้านสังคมของครอบครัว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัว กล่าวคือ การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก และการช่วยเหลือกันระหว่างเครือญาติ ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

5.2.3.1 ด้านการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก

เดิมลักษณะของครอบครัวของบ้านหินแตกเป็นครอบครัวขยาย ลูกทุกคนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ และพ่อแม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกให้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิต การทำมาหากินในแต่ละวัน เช่น การทำนา การหาปลา การทอผ้า การทำอาหาร และการทำบุญ ลูกจะเชื่อฟังพ่อแม่เป็นอย่างดี ในช่วงของการปลูกบ่อ การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ว่าก็ยังมีอยู่ สาเหตุเนื่องจากแรงงานในครอบครัวมีมาก และการช่วยเหลือระหว่างเครือญาติในไร่ยังมีอยู่ ทำให้การทำงานในไร่เสร็จเร็ว พ่อแม่จึงมีเวลาที่จะอยู่กับลูก และอบรมสั่งสอนลูก

ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย พ่อแม่มีเวลาอบรมสั่งสอนให้ลูกได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่ต้องรีบไปทำงานในไร่ตั้งแต่เช้า จนถึงค่ำ มีเวลาที่อยู่กับลูกน้อยลง ส่วนใหญ่จึงเป็นบทบาทของครูที่จะอบรมสั่งสอนลูกแทน

5.2.3.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงการช่วยเหลือด้านการเงิน การช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วย ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. ด้านการช่วยเหลือด้านการเงิน

สำหรับการให้การช่วยเหลือด้านการเงินระหว่างเครือญาติ ในช่วงของการปลูกบ่อ ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือยังมีการให้ญาติพี่น้องกู้ยืม ยามฉุกเฉินเช่นเคย เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านหินแตกส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องกัน ย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงกัน จึงมีความผูกพันกันมาก

2. ด้านการให้การช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย

การช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วยเป็นการช่วยเหลือในด้านการให้กู้เงินในการรักษา การหาหมอรักษา การช่วยดูแลผู้ป่วย การเยี่ยมเยียนในช่วงของการปลูกบ่อ ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ยังมีการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องเป็นอย่างดีในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ แต่สำหรับการช่วยดูแลผู้ป่วย ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย จะอยู่ได้ไม่นานเหมือนช่วงการปลูกบ่อ เพราะต้องเร่งรีบไปทำงานในไร่อ้อย

5.2.4 ผลกระทบด้านสังคมของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี และกิจกรรมพัฒนาในชุมชน ในช่วงของการปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ซึ่งปรากฏผลการศึกษาดังนี้

5.2.4.1 ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เป็นการศึกษาถึงการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในชุมชน ในการช่วยเหลือกันในการเจ็บป่วย การช่วยเหลือด้านการเงิน และการช่วยเหลือด้านแรงงานในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ผลการศึกษามีดังนี้

1. ด้านการช่วยเหลือกันในยามเจ็บป่วย

เดิมเมื่อมีการเจ็บป่วยของคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านหันแต่จะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ทั้งในการให้กู้ยืมเงินสำหรับการรักษาพยาบาล การพาไปหาหมอ การดูแลและการพยาบาลผู้ป่วย การเยี่ยมผู้ป่วย ถึงแม้ว่าการปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อยจะทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้านทั้งด้านรายได้ เวลาในการอยู่ในครอบครัว การอยู่ในชุมชนจะน้อยลง เนื่องจากทุกคนต้องเร่งรีบไปทำงานในไร่นา แต่เมื่อมีใครเจ็บป่วยในหมู่บ้านก็จะให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สาเหตุเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน และย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงกันคือ บ้านดอนพันชาติ บ้านห้วยหลิม บ้านขามบ่อม บ้านนาซ่า ดังนั้นความรักใคร่กลมเกลียวกันยังมีอยู่มาก การช่วยเหลือซึ่งกันในด้านนี้จึงไม่เปลี่ยนแปลง

2. ด้านการช่วยเหลือการเงิน

การให้การช่วยเหลือด้านการเงินระหว่างคนภายในชุมชนนั้นจะให้ความช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอ ในเรื่องของการกู้ยืมเพื่อการรักษาพยาบาล การศึกษา ค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นช่วงปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง หรือช่วงปลูกอ้อย สาเหตุเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน และย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงกันคือ บ้านดอนพันชาติ บ้านห้วยหลิม บ้านขามบ่อม บ้านนาซ่า ดังนั้นความรักใคร่กลมเกลียวกันยังมีอยู่มากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านนี้จึงไม่เปลี่ยนแปลง

3. การช่วยเหลือในด้านแรงงานในการปลูกพืชเศรษฐกิจ

ก่อนที่จะมีการปลูกอ้อย การช่วยเหลือแรงงานกันในการทำงานอยู่ในลักษณะการลงแขก เมื่อมีการปลูกอ้อยก็เริ่มมีการว่าจ้างแรงงานในการดายหญ้า การตัดอ้อย การลอกอ้อย แต่มีการว่าจ้างเป็นส่วนน้อย จะว่าจ้างเฉพาะครอบครัวที่ปลูกในพื้นที่จำนวนมากเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในวงศ์ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ในช่วงของการปลูกมัน

สาเหตุหลังการช่วยเหลือแรงงานในไร่จะช่วยเหลือกันในวงศ์ญาติเท่านั้น การผลิตขึ้นตอนต่าง ๆ โดยเฉพาะการดายหญ้า การเก็บเกี่ยว จะว่าจ้างแรงงานเพื่อนบ้าน ในช่วงของการปลูกอ้อย ไม่มีการช่วยเหลือแรงงานในไร่เลย เพราะต่างคนต่างก็ต้องเร่งผลิตในไร่ของตน และพื้นที่ในการผลิตอ้อยมีพื้นที่มากจำเป็นต้องใช้คนจำนวนมากในการผลิตแต่ละขึ้นตอน โดยเฉพาะการดายหญ้าและการตัดอ้อย โดยมีค่าจ้างวันละ 60-120 บาทต่อคน ซึ่งเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการว่าจ้างกันจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามารับจ้าง โดยเฉพาะขึ้นตอนการตัดอ้อย

4. การรวมกลุ่มทางสังคม

จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบันความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมมีลักษณะเป็นเครือญาติ แต่ในช่วงก่อนที่จะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเพียงเพื่อช่วยงานกันในไร่นา การทำบุญ และการทำงานพัฒนาหมู่บ้านเท่านั้น ลักษณะการรวมกลุ่มกันเป็นการรวมกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีกฎระเบียบหรือข้อบังคับ การทำหน้าที่ต่าง ๆ ของคนในกลุ่มเกิดจากการขอร้องซึ่งกันและกัน เมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นทางการมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงของการปลูกอ้อย ได้มีกลุ่มโควต้าอ้อยเกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีส่วนประกอบคือ หัวหน้าโควต้าอ้อย และลูกไร่ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 หัวหน้าโควต้าอ้อย หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถติดต่อกับโรงงานน้ำตาลได้อย่างคล่องตัว และสามารถบริหารงานทุกอย่างเกี่ยวกับอ้อย ตั้งแต่การปลูก การเก็บเกี่ยวและการขายอ้อย หัวหน้าโควต้าอ้อยจะต้องเป็นผู้ที่ปลูกอ้อย 50 ไร่ หรือสามารถหาสมาชิกที่ปลูกอ้อยในจำนวนพื้นที่ 50 ไร่ หรือปริมาณอ้อยที่ผลิต 500 ตันขึ้นไป จึงจะเป็นหัวหน้าโควต้าอ้อยได้ แต่ถ้าปฏิบัติงานไม่ดี ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจโรงงานน้ำตาลจะเป็นผู้ปลดออกจากการเป็นหัวหน้าโควต้าอ้อย

กลุ่มโควต้าอ้อยและหัวหน้าโควต้าอ้อยเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2534 มีหัวหน้าโควต้าอ้อย 1 คน พ.ศ.2535 2 คน พ.ศ.2536 8 คน และ พ.ศ.2537 13 คน หัวหน้าโควต้าอ้อยจะมีสมาชิกกลุ่มหรือลูกไร่ 20-30 คน บทบาทของหัวหน้าโควต้าอ้อยคือ หาพันธุ์อ้อย บัญ ยามาแมลง หาเงินมาให้ลูกไร่ยืมโดยกู้จากโรงงานน้ำตาลที่สังกัดอยู่มาให้ หาคนงานตัดอ้อย หาคนงานขึ้นรถอ้อย หารถบรรทุกขนส่งอ้อย และรับผิดชอบหนี้สินของลูกไร่ ผลตอบแทนที่หัวหน้าโควต้าอ้อยได้ก็คือ รายได้จากลูกไร่ต้นละ 20 บาท โดยหักค่าภาษีและค่าประสานงานต้นละ 9.50 บาท เหลือรายได้สุทธิต้นละ 10.50 บาท

การที่มีหัวหน้าโคตัวอ้อยก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านหันแตกขายพื้นที่ในการเพาะปลูกมากขึ้น เนื่องจากหัวหน้าโคตัวอ้อยจะต้องพยายามหาลูกไร่ให้ครบ 50 ไร่ทุก ๆ ปี โดยที่หัวหน้าโคตัวจะไปกระตุ้นให้ชาวบ้านผู้ที่ปลูกอ้อยพื้นที่น้อยขยายพื้นที่ปลูกขึ้นเรื่อยๆ

4.2 ลูกไร่ หมายถึง สมาชิกกลุ่มที่ปลูกอ้อย ซึ่งไม่จำกัดว่าปลูกกี่ไร่ ปัจจุบันชาวบ้านประมาณ 156 ครอบครัว เป็นสมาชิกกลุ่มโคตัวอ้อยทุกครอบครัว

การเป็นสมาชิกจะต้องสมัครกับหัวหน้าเขต ซึ่งจะต้องมีหลักฐานคือสำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน รูปถ่าย 3 แผ่น เมื่อเป็นสมาชิกแล้วจะได้บัตรโคตัวมาไว้ประจำตัว ผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับคือ สามารถกู้ยืมเงินได้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ คือร้อยละ 3 บาทต่อปี ซึ่งการกู้ยืมเงินจะต้องมีหลักทรัพย์ประกัน และผู้ค้ำประกัน 3 คนเป็นหลัก และจะต้องทำสัญญากู้ยืมในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ยังสามารถกู้ยืมในรูปของปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้าจากโรงงานน้ำตาลได้ทุกปีตามจำนวนที่ต้องการ

จะเห็นได้ว่าการที่ชาวบ้านมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางการมากขึ้น กล่าวคือเกิดกลุ่มที่มีโครงสร้างชัดเจน คือ หัวหน้าโคตัวอ้อย และลูกไร่ ภายในกลุ่มมีกฎระเบียบที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างชัดเจน การกระทำความผิดกันจะต้องมีหลักฐาน เช่น การสมัครเป็นสมาชิกจะต้องมีรูปถ่าย สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน การกู้ยืมเงินจะต้องมีการทำสัญญา มีหลักทรัพย์ประกันและผู้ค้ำประกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย การไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชนน้อยลง และนอกจากนี้วิถีการผลิตมีการพึ่งพิงตลาดภายนอกมากขึ้น กล่าวคือ ด้านการลงทุนระบบเงินภายนอกโรงงานน้ำตาลจะทำหน้าที่แทนระบบเงินภายในหมู่บ้าน ด้านราคาและปริมาณการผลิตขึ้นอยู่กับตลาดภายนอกกำหนด ชาวบ้านในฐานะที่เป็นผู้ผลิตไม่มีโอกาสกำหนดราคาหรือปริมาณได้ด้วยตนเอง นอกจากทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตอย่างเดียว

5.2.4.2 การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี

วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชุมชนในการบริจาคเงินทำบุญ การทำบุญตักบาตร และการเข้าร่วมงานบุญประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนในช่วงของการปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. ด้านการบริจาคเงินทำบุญ

ก่อนที่จะมีการทำบุญต่าง ๆ ในหมู่บ้านตามฮีต 12 คอง 14 พบว่าการบริจาคเงินเพื่อทำบุญที่วัด การทำบุญงานศพ งานแต่งงาน ชาวบ้านจะบริจาคเงินหรือใส่ซองร่วมทำบุญ 1-5 บาทเท่านั้น ในช่วงของการปลูกอ้อยก็เช่นกัน ชาวบ้านเล่าว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มี

รายได้น้อย การร่วมทำบุญไม่ให้ความสำคัญกับเงินมากนัก ส่วนใหญ่จะนำสิ่งของจากบ้านไปร่วมสมทบและชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญกับเงินมาก จะให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า เนื่องจากมีเวลามากไม่ต้องเร่งรีบไปทำงานในไร่ ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย การบริจาคเงินหรือใส่ซองทำบุญมีจำนวนเงินมากขึ้น คือ ในช่วงปลูกมันสำปะหลังคราวละ 50-100 บาท ช่วงปลูกอ้อย คราวละ 50-1,000 บาท มีสาเหตุเนื่องจากในช่วงการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวชาวบ้านมีเวลาที่จะเข้าร่วมทำบุญน้อยลง เนื่องจากต้องรีบไปทำงานในไร่ และรายได้จากการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย ก็มีมากเพียงพอที่จะบริจาคเงินทำบุญในจำนวนเงินที่มาก เพื่อทดแทนที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ในเวลานั้น

2. ด้านการทำบุญตักบาตร

เดิมชาวบ้านทุกครอบครัวทั้งคนหนุ่มสาวและคนแก่จะทำบุญตักบาตรทุกๆ เข้าในช่วงของการปลูกบอ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ เพราะชาวบ้านไม่ต้องรีบเร่งไปทำงานในไร่มากนัก แต่ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อยส่วนใหญ่การทำบุญตักบาตรในตอนเช้าจะเป็นคนแก่ เพราะคนหนุ่มสาวจะต้องรีบไปทำงานในไร่ทั้งของตนเองและของคนอื่น

3. การเข้าร่วมงานบุญประเพณี

การเข้าร่วมงานบุญประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 การทำบุญงานศพ งานแต่งงาน ในช่วงของการปลูกบอไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากสมัยก่อน ดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมพิธีทางศาสนา การช่วยเหลือ การเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ การทำอาหาร การอยู่ร่วมในพิธี ชาวบ้านทั้งคนแก่และคนหนุ่มสาวจะอยู่ร่วมได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน บางคนอยู่ได้ตลอดจนงานเสร็จ สาเหตุเนื่องมาจากชาวบ้านไม่ต้องเร่งรีบไปทำงานในไร่ เพราะช่วงปลูกบอพื้นที่ปลูกบอยังมีไม่มาก การช่วยเหลือแรงงานกันยังมีอยู่มากทำให้งานในไร่เสร็จเร็ว สำหรับในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและการปลูกอ้อย ชาวบ้านเริ่มที่จะมีเวลาอยู่ร่วมงานบุญน้อยลง ส่วนใหญ่จะมีเพียงคนแก่และผู้ที่ต้องรับผิดชอบงานเท่านั้นที่ต้องอยู่ร่วม คนหนุ่มสาวและชาวบ้านวัยกลางคนต้องรีบเร่งไปทำงานในไร่ เพราะเกรงว่างานจะไม่เสร็จ และทำให้สูญเสียรายได้จากการรับจ้าง

5.2.4.3 การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชุมชน ในการเข้าร่วมประชุม การสมทบแรงงาน และการสมทบเงินในการพัฒนาหมู่บ้าน ในช่วงของการปลูกบอ ปลูกมันสำปะหลัง และการปลูกอ้อย ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

1. การเข้าร่วมประชุม

ในช่วงก่อนมีการปลูกบอ และช่วงที่มีการปลูกบอเมื่อมีการเรียกประชุมโดยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อชี้แจงงานราชการ และขอความร่วมมือในกิจกรรมงานพัฒนาหมู่บ้านซึ่งประชุม

เดือนละ 1 ครั้ง จะมีผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ๗ ละ 1 คน และจะเข้าร่วมประชุมครบทุกหลังคาเรือน ชาวบ้านเล่าว่ามีสาเหตุเนื่องมาจากการใช้แรงงานในไร่มีไม่มาก และทำงานไม่หนัก ไม่เหน็ดเหนื่อยมาก การขายผลผลิตไม่ต้องใช้เวลามาก ดังนั้น ตอนเย็นจึงสามารถเข้าร่วมประชุมได้ทุกครั้ง ประกอบกับในช่วงของการปลูกบอวยังไม่มีหอกกระจายข้าวสำหรับประกาศข่าวสารงานพัฒนาต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องเข้าร่วมประชุมจึงจะสามารถรับรู้ข่าวสารของหมู่บ้านเหมือนกับคนอื่น ๆ สำหรับในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมลดลง ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลัง มีผู้เข้าร่วมประชุมโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 62 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด และในช่วงปลูกอ้อยมีผู้เข้าร่วมโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 26 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีสาเหตุเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องทำงานในไร่ทั้งวันกว่าจะกลับบ้านก็มีค่ำ เหน็ดเหนื่อยไม่อยากจะเข้าร่วมประชุม บางครั้งต้องไปขายผลผลิตกลับบ้านก็ประมาณ 4-5 ทุ่ม จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมประชุม อีกสาเหตุหนึ่งคือ หมู่บ้านมีหอกกระจายข้าวที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมักจะคอยฟังที่บ้านมากกว่าที่จะเข้าร่วมประชุม

2. การสมทบแรงงานในการพัฒนา

ในช่วงก่อนและช่วงการปลูกบอຍกิจกรรมการพัฒนาของหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมการทำความสะอาดบริเวณหมู่บ้าน การทำถนนในหมู่บ้าน การสร้างศาลาวัด และการสร้างศาลากลางบ้าน กิจกรรมเหล่านี้ได้รับความร่วมมือในด้านแรงงานจากทุกครอบครัว ชาวบ้านเล่าว่าสาเหตุที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันดี เนื่องจากไม่ต้องรีบไปทำงานในไร่ และการจ้างงานมีน้อย ชาวบ้านไม่ต้องกลัวจะเสียรายได้จากการรับจ้าง ในช่วงของการปลูกมันสำปะหลังและการปลูกอ้อย การสมทบแรงงานน้อยลง เนื่องจากต้องรีบไปทำงานในไร่และกลัวจะเสียรายได้จากการรับจ้าง จึงสมทบเป็นเงิน ในการซื้ออาหารและซื้อเมล็ด เพื่อเป็นการชดเชยที่ไม่ได้สมทบแรงงาน

3. การสมทบเงินในการพัฒนา

ในช่วงก่อนและช่วงการปลูกบอຍ ไม่มีการสมทบเงินในการพัฒนา ส่วนใหญ่จะสมทบเป็นแรงงาน เช่น การทำถนนในหมู่บ้าน การสร้างศาลาวัด และการสร้างศาลากลางบ้าน นอกจากนี้แล้วชาวบ้านจะสมทบเป็นไม้ ซึ่งตัดจากไร่ของตนเอง สาเหตุที่ไม่มีการสมทบเงินเนื่องจากได้รับงบประมาณจากรัฐ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สามารถหาได้ภายในหมู่บ้าน แต่ในช่วงปลูกมันสำปะหลังเริ่มมีการสมทบเงินในการทำกิจกรรมพัฒนา โดยเฉลี่ยครอบครัวละ 50-100 บาท และในช่วงของการปลูกอ้อย กิจกรรมพัฒนาส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องออกเงินสมทบ แต่จะเป็นกิจกรรมที่ออกเงินสมทบ เช่น โครงการโอบุ้ โครงการสั้ว โครงการธนาคารข้าว โครงการขุดบ่อเลี้ยงปลา โครงการเหล่านี้จะต้องสมทบ 200-300 บาท และคืนทุนปีละ 1,000-2,000 บาท ให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อหมุนเวียนให้แก่

สมาชิกคนอื่น ๆ ภายในหมู่บ้าน ที่ผ่านมามีปรากฏว่าเก็บเงินจากสมาชิกได้ครบทุกคน จะเห็นได้ว่า กิจกรรมพัฒนาส่วนใหญ่ในช่วงของการปลูกอ้อย จะเป็นกิจกรรมที่สมทบเป็นเงินมากกว่าการใช้แรงงาน ชาวบ้านเล่าว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเงินมากขึ้น และชอบความสะดวกสบาย มักใช้เงินแทนแรงงาน และอีกประการคือ บึงค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาสนับสนุนและให้แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบกองทุนหมุนเวียน ประกอบกับชาวบ้านมีรายได้เพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมลักษณะนี้ได้ จึงเป็นกิจกรรมที่ใช้เงินมากกว่าแรงงาน

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน ดังตารางที่ 11 คือ ในระดับครอบครัวพ่อแม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกน้อยลง เนื่องจากต้องไปทำงานในไร่ โดยเฉพาะในช่วงปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย เนื่องจากพ่อแม่ต้องรีบไปทำงานในไร่แต่เช้าและต้องเก็บค่า ส่วนในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ทั้งในด้านการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และการช่วยเหลือในยามเจ็บป่วยไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน จะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในเรื่องของเวลาในการเยี่ยมคนป่วยเท่านั้น เนื่องจากทุกคนต้องรีบไปทำงานในไร่ สำหรับในระดับชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะมีลักษณะเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ จะไม่เปลี่ยนแปลงมากในเรื่องของการช่วยเหลือด้านการเงิน และช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย แต่การช่วยเหลือแรงงานในไร่จะมีการว่าจ้างมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปลูกอ้อย การรวมกลุ่มทางสังคมเป็นทางการมากขึ้นในช่วงของการปลูกอ้อย จะเห็นได้จากการมีหัวหน้าโควด้า มีกฎระเบียบของกลุ่มโควด้าอ้อย มีการเซ็นสัญญาการกู้ยืมเงินกันมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี โดยการบริจาคเงินทำบุญ ชาวบ้านจะเริ่มบริจาคมาก ในช่วงการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อย เนื่องจากมีรายได้มากและไม่มีเวลาเข้าร่วม การทำบุญตักบาตร และการเข้าร่วมงานบุญประเพณี เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากในช่วงปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเวลาต้องรีบไปทำงานในไร่ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนแก่ และคนที่มั่งคั่งที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงเท่านั้น การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี มีการเปลี่ยนแปลงมากในช่วงการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยเช่นกัน เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเวลาจึงให้เงินแทนการเข้าร่วมกิจกรรมประเภทต่าง ๆ มากขึ้น

ตารางที่ 11 แสดงสรุปผลกระทบด้านสังคมของครอบครัวและชุมชน

ผลกระทบ	ช่วงปลูกปอ	ช่วงปลูกมันสำปะหลัง	ช่วงปลูกอ้อย
ครอบครัว			
1. เวลาในการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก	O	X	XX
2. ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ			
- การช่วยเหลือด้านการเงิน	O	O	O
- การช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย			
- การให้กู้เงิน	O	O	O
- เวลาในการไปเยี่ยม	X	XX	XXX
ชุมชน			
1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน			
- การช่วยเหลือด้านการเงิน	O	O	O
- การช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย			
- การให้กู้เงิน	O	O	O
- เวลาในการไปเยี่ยม	X	XX	XXX
- การช่วยเหลือแรงงานในไร่	X	XX	XXX
- การรวมกลุ่มทางสังคม	O	X	XX
2. การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี			
- การบริจาคเงินทำบุญ	X	XX	XXX
- การทำบุญตักบาตร	O	X	XX
- การเข้าร่วมงานบุญประเพณี	O	X	XX
3. การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา			
- การเข้าร่วมประชุม	O	X	XX
- การสมทบแรงงาน	O	X	XX
- การสมทบเงิน	O	X	XX

หมายเหตุ : X แสดงปริมาณการเปลี่ยนแปลงจากน้อยไปหามาก

O หมายถึงไม่มีกิจกรรม